

**Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Herkaus Matiuko
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Vaiko atskyrimo nuo tėvų ir tėvų
valdžios apribojimo pagrindų analizė**

Vadovė: Doc. dr. D. Bublienė
Recenzentas: Prof. Habil. Dr. Valentinas Mikelėnas

Vilnius
2019

TURINYS

IŽANGA	2
1. TĖVŲ VALDŽIĄ RIBOJANČIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS PRIEMONIŲ BENDRŲ TAIKYMO PAGRINDŲ BEI PRINCIPŲ ANALIZĖ	7
2. VAIKO ATSKYRIMAS NUO TĖVŲ	14
2.1. VAIKO ATSKYRIMO NUO TĖVŲ SAMPRATOS ANALIZĖ	14
2.2. VAIKO ATSKYRIMO NUO TĖVŲ PAGRINDŲ ANALIZĖ	15
3. TĖVŲ VALDŽIOS APRIBOJIMAS	23
3.1. TĖVŲ VALDŽIOS APRIBOJIMO SAMPRATOS ANALIZĖ	23
3.2. TĖVŲ VALDŽIOS APRIBOJIMO PAGRINDŲ ANALIZĖ	26
4. VAIKO PAĖMIMO IŠ JO ATSTOVŲ PAGAL ĮSTATYMĄ SAMPRATOS IR PAGRINDŲ ANALIZĖ	34
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59

IŽANGA

Nagrinėjamos temos aktualumas. Tėvų valdžios apribojimo, vaikų ir tėvų atskyrimo, bei vaikų paėmimo iš jų atstovų pagal įstatymą, pagrindų analizė, magistro darbo rašymo laikotarpiu, yra ypatingai aktuali ir dėmesio reikalaujanti tema. 2018 m. liepos 1 d., įsigaliojo, itin didelio visuomenės, politikų bei žiniasklaidos susidomėjimo ir prieštaringų reakcijų sulaukusi nauja Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija¹. Šioje redakcijoje įtvirtintas vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą reglamentavimas įžiebė diskusijas ir ginčus visuomenėje, ir paskatino aktyvų susidomėjimą ne tik vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą reguliavimu, bet ir kitomis tėvų valdžios ribojimo (plačiąja prasme) formomis – vaiko atskyrimu nuo tėvų bei tėvų valdžios apribojimu.

Siekiant atskleisti nagrinėjamos temos aktualumą, derėtų išskirti probleminius aspektus susijusius su tiriamų vaiko teisių apsaugos institutų praktiniu taikymu bei teisiniu reglamentavimu. Pirma, šeimos gyvenimo gerbimas yra užtikrintas Europos žmogaus teisių konvencijos² (toliau – EŽTK) 8 straipsnyje, todėl teismai taikydami vaiko teisių apsaugos priemonės ribojančias tėvų valdžią, kaskart privalo spręsti klausimą ar intervenciją į šeimos gyvenimą yra būtina demokratinėje visuomenėje. Antra, Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra pateiktas vaikų atskyrimo nuo tėvų pagrindų sąrašas, todėl svarbu nustatyti bei išanalizuoti pagrindus, kuriems esant teismai turėtų taikyti vaikų atskyrimo nuo tėvų institutą. Trečia, remiantis naujausia teismų formuojama praktika, taikant laikiną tėvų valdžios apribojimą, neturėtų būti nustatomas konkretus apribojimo taikymo terminas, todėl svarbu iširti ar toks teisės aiškinimas nelemia laikino bei neterminuoto tėvų valdžios apribojimų sutapatavimo. Ketvirta, naujoje Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijoje įtvirtintas naujas ir dar teisinėje literatūroje nenagrinėtas vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą mechanizmas, kuris kelia daug klausimų tiek dėl jo reglamentavimo efektyvumo, tiek dėl praktinio taikymo, todėl šis institutas reikalauja ypatingai nuodugnios analizės.

Darbo objektas. Vaiko atskyrimo nuo tėvų, tėvų valdžios apribojimo, taip pat vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą institutų taikymo pagrindai bei šių vaiko teisių apsaugos priemonių sampratų analizė.

¹ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*;

² 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987;

Darbe bus tiriami nacionaliniai bei tarptautiniai teisės aktai, įtvirtinantys teisės normas ir principus vaiko teisių apsaugos ir gynimo srityje, taip pat bus analizuojama Lietuvos Respublikos teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika nagrinėjama tema, tuo tarpu kitų valstybių teisinių sistemų ypatumai nagrinėjamos temos kontekste tiriami nebus.

Darbo tikslas. Ištirti vaiko atskyrimo nuo tėvų, tėvų valdžios apribojimo, taip pat vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą sampratą, nustatyti ir išsamiai išanalizuoti minėtų vaiko teisių apsaugos priemonių taikymo pagrindus ir sąlygas, identifikuoti vaiko atskyrimo nuo tėvų, tėvų valdžios apribojimo bei vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą reglamentavimo bei taikymo praktikoje problemas, ir pasiūlyti šių problemų sprendimo būdus.

Pirmoje darbo dalyje tiriami bendri visoms vaiko teisių apsaugos priemonėms, ribojančioms tėvų valdžią, taikymo pagrindai bei šių vaiko teisių apsaugos priemonių bendri taikymo principai.

Antroje darbo dalyje nagrinėjamas vaiko atskyrimo nuo tėvų institutas. Tyrimas atliekamas analizuojant vaiko atskyrimo nuo tėvų sampratą bei šios vaiko teisių apsaugos priemonės taikymo pagrindus, siekiant identifikuoti šio instituto praktinio taikymo problematiką ir pasiūlyti problemos sprendimo būdus.

Trečioje darbo dalyje atliekama tėvų valdžios apribojimo sampratos bei pagrindų analizė, kurios pagrindu, pateikiami pasiūlymai šios vaiko teisių apsaugos priemonės taikymui praktikoje.

Ketvirtoje darbo dalyje analizuojama vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą samprata, tiriami šio instituto taikymo pagrindai, problematika, pateikiami pasiūlymai šio instituto teisiniam reglamentavimui bei praktiniam taikymui tobulinti.

Uždaviniai:

1. Nustatyti ir išanalizuoti bendrus visom tiriamom vaiko teisių apsaugos priemonėm, ribojančiom tėvų valdžią (vaiko atskyrimui nuo tėvų, tėvų valdžios apribojimui bei vaiko paėmimui iš jo atstovų pagal įstatymą) taikymo pagrindus bei principus.
2. Išnagrinėjus vaiko atskyrimo nuo tėvų sampratą, nustačius ir išanalizavus šios vaiko teisių apsaugos priemonės taikymo pagrindus, identifikuoti praktines šio instituto taikymo problemas bei pasiūlyti jų sprendimo būdus.
3. Ištirti tėvų valdžios apribojimo sampratą, nustatyti ir išanalizuoti šios vaiko teisių apsaugos priemonės taikymo pagrindus. išskirti šios vaiko teisių apsaugos

priemonės taikymo problematiką ir pateikti pasiūlymus praktiniam šio instituto taikymui.

4. Ištirti vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą sampratą, nustatyti ir išanalizuoti šios vaiko teisių apsaugos priemonės taikymo pagrindus. Identifikuoti problematiką susijusią su vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą reglamentavimu ir taikymu praktikoje, bei pateikti pasiūlymus šio instituto teisiniam reglamentavimui bei praktiniam taikymui tobulinti.

Tyrimo metodai. Siekiant nuodugniai ir išsamiai atlikti tyrimą, darbe naudojami šiais tyrimo metodais: teleologiniu, lingvistiniu, sisteminiu ir loginiu.

Teleologinis (tikslų) metodas darbe naudojamas siekiant atskleisti teisės aktuose nurodytų sąvokų prasmę, su tikslu suprasti bei paaiškinti tikrąją įstatymų leidėjo valią, slypinčią už tam tikrus teisės institutus reguliuojančių teisės normų. Šis metodas darbe naudojamas tiek aiškinantis vaiko teisių apsaugos priemonių sampratą ir sąvokas, tiek analizuojant jų taikymo pagrindus.

Lingvistiniu metodu remiamasi tiriant teisės normų bei jose įtvirtintų sąvokų prasmę, taip įgyvendinant vieną iš darbo uždavinių – tirti tėvų valdžią ribojančių (plačiąja prasme) vaiko teisių apsaugos priemonių sampratą ir sąvokas.

Sisteminis tyrimo metodas naudojamas vertinant tam tikrą tėvų valdžią ribojantį (plačiąja prasme) institutą bei sistemiskai lyginant bei analizuojant jį, kitų, tėvų valdžią ribojančių (plačiąja prasme), institutų kontekste. Sisteminis tyrimo metodas taikomas tiek analizuojant teisės aktus, tiek ir teismų praktiką, su tikslu nuodugniai, išsamiai ir nefragmentiškai atskleisti teismų praktiką, tėvų valdžios ribojimo (plačiąja prasme) bylose.

Loginis metodas naudojamas apibendrinant tiriamą medžiagą, identifikuojant egzistuojančias teorines bei praktines problemas, bei formuluojant išvadas, pasiūlymus bei problemų sprendimo būdus.

Nagrinėjamos temos originalumas. Vaiko atskyrimo nuo tėvų, tėvų valdžios apribojimo bei vaikų paėmimo iš atstovų pagal įstatymą pagrindai nebuvo išsamiai analizuoti Lietuvos teisinėje literatūroje. Tėvų valdžios apribojimą bei tėvų atskyrimą nuo vaikų reglamentuojančios normos yra išaiškintos Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso

trečios knygos komentare³, V. Mikelėno vadovėlyje „Šeimos teisė“⁴, taip pat aptartos G. Sagačio straipsniuose „Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“⁵, bei „Vaiko atskyrimas nuo tėvų ir alternatyvioji globa Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje“⁶. Iš užsienio autorių darbų, kuriuose paliečiami šiame darbe nagrinėjami klausimai, galima paminėti profesorės G. Van Bueren knygas “Child Rights in Europe: Convergence and Divergence in Judicial Protection”⁷, bei „Childhood Abused: Protecting Children Against Torture, Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment and Punishment”⁸, taip pat paminėtina profesorės U. Kilkelly studija „The Child and the European Convention on Human Rights”⁹. Visgi nei viename iš minėtų lietuvių ar užsienio autorių šaltinių nebuvo atskirai išsamiai analizuoti tėvų valdžios apribojimo, tėvų atskyrimo nuo vaikų bei vaikų paėmimo iš jų atstovų pagal įstatymą pagrindai. Darbo tema, per pastaruosius penkerius metus magistro darbų Lietuvoje apginta nebuvo. Darbo dalis, kurioje nagrinėjami vaiko paėmimo iš šeimos pagrindai, numatyti naujoje Vaiko teisių pagrindų įstatymo redakcijoje bei jį lydinčiuose poįstatyminiuose teisės aktuose pasižymi visišku naujumu, nes šie pagrindai dar niekada nebuvo nagrinėti teisinėje literatūroje ar magistro darbuose.

Šaltiniai. Tiriant darbo objektą plačiai remiamasi nacionaliniais bei tarptautiniais teisės aktais, iš jų nagrinėjamos temos analizei svarbiausi šie: EŽTK, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹⁰ (toliau – CK), Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas¹¹, Grėsmės

³ BAKANAS, Algimantas, et al., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002;

⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2009;

⁵ SAGATYS, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*. Jurisprudencija, 2002, t. 33(25);

⁶ SAGATYS, Gediminas. *Vaiko atskyrimas nuo tėvų ir alternatyvioji globa Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*. Jurisprudencija, 2003, t. 41(33);

⁷ VAN BUEREN, Geraldine. *Child Rights in Europe: Convergence and Divergence in Judicial Protection*. Council of Europe, 2007;

⁸ VAN BUEREN, Geraldine. *Childhood Abused: Protecting Children Against Torture, Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment and Punishment*. Dartmouth Pub Co, 1999;

⁹ KILKELLY, Ursula. *The Child and the European Convention on Human Rights*. Hampshire: Ashgate Publishers, 1999

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262;

¹¹ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087;*

vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaiko lygio nustatymo tvarko aprašas¹². Darbe remtasi Lietuvos bei užsienio autorių specialiaisiais šaltiniais, tačiau atliktam tyrimui jie dididelės įtakos neturėjo, nes nagrinėjama tema Lietuvoje per pastaruosius 10 metų nebuvo parašyta teisinės literatūros, o užsienio teisės mokslininkų darbais remtasi minimaliai, dėl priežasties, jog kitų valstybių teisinėse sistemose nėra paplitęs tėvų valdžios ribojimo skirtumas į vaikų ir tėvų atskyrimą, tėvų valdžios apribojimą bei vaikų paėmimą iš jų atstovų pagal įstatymą. Darbe plačiausiai naudojamas ir objekto tyrimui didžiausią įtaką padaręs šaltinis – tai Europos Žmogaus Teisių Teismo bei Lietuvos Respublikos teismų praktika. Dėl nagrinėjamo objekto pobūdžio, neapsiribojama vien Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, atvirkščiai, daug dėmesio skiriama ir žemesnių instancijų teismų priimtiems sprendimams. Darbe išnagrinėti 24 Lietuvos Respublikos teismų sprendimai bei 10 EŽTT sprendimų bylose, kuriose buvo sprendžiami tėvų valdžios ribojimo (plačiąja prasme) klausimai.

¹² Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaiko lygio nustatymo tvarko aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. gegužės 21 d. įsakymu Nr. A1-221. *TAR*, 2018-05-22, Nr. 8180;

1. TĖVŲ VALDŽIĄ RIBOJANČIŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS PRIEMONIŲ BENDRŲ TAIKYMO PAGRINDŲ BEI PRINCIPŲ ANALIZĖ

Magistro darbe analizuojamas vaiko teisių apsaugos priemonės sieja tai, jog jas pritaikius tėvų valdžia yra ribojama tėvus fiziškai atskiriant nuo vaikų. Šioje darbo dalyje sąvoka „tėvų valdžios ribojimas“ naudojama plačiąja prasme, t.y. ji apima visas tris darbe nagrinėjamas vaikų teisių apsaugos priemones – vaikų atskyrimą nuo tėvų, tėvų valdžios apribojimą bei vaikų paėmimą iš jų atstovų pagal įstatymą. Atskiri tėvų valdžios apribojimo pagrindai yra numatyti CK 3.180 straipsnio 1 dalyje, pagrindai paimti vaikus iš atstovų pagal įstatymą yra numatyti CK 3.254 straipsnyje, o tėvų atskyrimo nuo vaikų pagrindai eksplicitiškai įstatyme nėra nurodyti, tačiau, jie atskleidžiami teismų praktikoje. Prieš pradėdant analizuoti atskirus tėvų valdžią ribojančių vaiko teisių apsaugos priemonių taikymo pagrindus, derėtų išnagrinėti bendrus, visoms šioms vaiko teisių apsaugos priemonėms, taikymo principus bei pagrindus.

Tėvų pirmenybės teisę į vaikų auklėjimą saugo Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurioje įtvirtina, jog šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę.¹³ Tėvai turi konstitucinę teisę ir pareigą auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti.¹⁴ Tėvų pirmenybės teisę į vaikų auklėjimą įtvirtinta ir CK: „tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis.“¹⁵ Visgi, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta valstybės pareiga saugoti ir globoti vaikystę, suteikia valstybei pagrindą įstatyme nustatytais atvejais, kai tėvai tėvų valdžią įgyvendina priešingai vaiko interesams ir šie pažeidžiami, peržengti tėvų valdžios įgyvendinimo autonomiškumo ribas bei taikyti jos ribojimo priemones – CK įtvirtinta, jog tam tikrais atvejais, atsižvelgiant į vaiko interesus, tėvų valdžia gali būti laikinai ar neterminuotai apribota arba vaikas gali būti atskirtas nuo tėvų.¹⁶ Svarbu suprasti, jog tėvų valdžios ribojimas nereiškia tėvystės ar motinystės teisės atėmimo, o yra tik su vaiku susijusių tėvų teisių įgyvendinimo sustabdymas.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014, 38 str.;

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014, 38 str.;

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.165 str., 1 d.;

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.160 str., 2 d.;

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje vaiko ryšys su šeima laikomas jo identiškumo sudedamąja dalimi, o valstybės dalyvės įpareigojamos gerbti vaiko teisę išsaugoti savo šeimos ryšius, kaip tai numatyta įstatyme, neleisdamos jį tai neteisėtai kišti.¹⁷ Remiantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, valstybė į privatų šeimos gyvenimą gali ir turi įsikišti tik dviem atvejais: teikdama tėvams paramą, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui ir priežiūrai¹⁸, bei imdamasi visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių, siekiant apginti vaiką nuo priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, kuriuos vaikas gali patirti iš tėvų ar kitų jį globojančių asmenų¹⁹. Šis atsakomybės už vaiko teisių apsaugą pasidalijimas tarp tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų ir valstybės, visų pirma, turi būti įgyvendinamas per valstybės teikiamą pagalbą tėvams, kad šie deramai atliktų savo pareigas. Planuodama ir teikdama paslaugas šeimai valstybė turi garantuoti vaikui teisę augti savo šeimoje, o vaiko paėmimas iš šeimos turėtų būti taikomas tik išnaudojus visas priemones padėti šeimai ir socialiniam darbui nedavus teigiamų rezultatų.

Darbo temos kontekste ypatingai aktualus EŽTK 8 straipsnio (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) aiškinimas ir taikymas. Prieš pradėdant nagrinėti EŽTT praktiką, svarbu pabrėžti, jog EŽTT savo sprendimuose sąvoką „tėvų valdžios ribojimas“ (ang. *restriction of parental authority*) vartoja plačiąja prasme, t.y. ji apima ir tėvų atskyrimą nuo vaikų, ir tėvų valdžios apribojimą siaurąja prasme, ir vaikų paėmimą iš jų atstovų pagal įstatymą. EŽTT praktikoje ne kartą buvo pabrėžta, kad vaiko ir tėvų tarpusavio ryšys yra vertybė, saugoma EŽTK 8 straipsnyje. Ši mintis buvo „išgryninta“ *Johansen v. Norway* byloje, o ateityje tapo visų panašaus pobūdžio bylų sprendimo „raktu“²⁰: „Pasitenkinimo jausmas, kurį jaučia tėvai ir vaikai dėl tarpusavio ryšio bei bendravimo, yra fundamentalus šeimos gyvenimo elementas, todėl visos valstybių vidaus priemonės, kaip nors trukdančios šiam pasitenkinimo jausmui, laikomos kišimusi į teisę, ginamą konvencijos 8 straipsnyje“²¹. Pagal EŽTT praktikoje suformuotus standartus šios teisės ribojimas bus laikomas pagrįstu pagal EŽTK 8 straipsnį tik tada, jei jis bus atliktas

¹⁷ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 8 str., 1 d.;

¹⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 18 str.;

¹⁹ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 19 str.;

²⁰ SAGATYS, Gediminas. *Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*. Jurisprudencija, 2002, t. 33(25). p. 86.;

²¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. rugpjūčio 7 d. sprendimas *Johansen v. Norway* byloje Nr. 17383/90.;

pagal įstatymą, atitiks teisėtą tikslą ir bus būtinas demokratinėje visuomenėje. Kaip pažymi G. Sagatys, daugiausia problematikos kyla siekiant išsiaiškinti, ar valstybės pasirinkta priemonė buvo „būtina demokratinėje visuomenėje“²². „Būtinumo demokratinėje visuomenėje“ sąvoka reiškia, kad ribojimas turi atitikti primygtinį socialinį poreikį ir būti proporcingas siekiamam teisėtam tikslui. Proporciningumo principas reikalauja, kad nacionalinėms institucijoms priimant sprendimus, kuriais ribojama asmens teisė, būtų atsižvelgta ne tik į siekiamų tikslų teisėtumą ir ginamų interesų svarbą, bet ir būtinybę rasti pačioje EŽTK sistemoje užkoduotą teisingą visuomenės poreikių ir pagrindinių individo teisių pusiausvyrą.²³ Nacionaliniai teismai sprenddami dėl tėvų valdžios ribojimo, privalo nurodyti tiksliai priežastis, kodėl vaikų interesų neįmanoma apsaugoti pasitelkiant kitas, mažiau drastiškas ir mažiau tėvų ir vaikų teises ribojančias priemones.²⁴ Taigi remiantis EŽTK 8 straipsniu, taip pat EŽTT formuojama šio straipsnio taikymo praktika, valstybės privalo pripažinti vaiko prigimtine teisę augti su savo tėvais, o vaikai atskiriami nuo jų turėtų būti tik išimtiniais atvejais, kuomet tėvai nesugeba tinkamai įgyvendinti savo valdžios vaikams ir vaikų interesų neįmanoma užtikrinti jokiais kitomis vaiko teisių apsaugos priemonėmis.

Sprendžiant tėvų valdžios ribojimo klausimus ypatingai svarbu yra tinkamai įvertinti geriausius vaiko interesus. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje įtvirtinta nuostata, jog imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmy, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai²⁵. Nei Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje, nei kituose tarptautiniuose teisės aktuose nėra suformuluota vaiko interesų sąvokos, tačiau Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto bendrajame komentare Nr. 14 (2013) yra įvardinti elementai, kurie yra būtini sprendžiant, kas esamoje situacijoje atitinka geriausius vaiko interesus. Šie elementai yra: vaiko nuomonė, jo identitetas, gyvenimo šeimoje ir šeimos ryšių išlaikymo užtikrinimas, vaiko poreikių tenkinimas ir saugumas, vaiko

²² SAGATYS, Gediminas. *Vaiko atskyrimas nuo tėvų ir alternatyvioji globa Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje*. Jurisprudencija, 2003, t. 41(33). p. 39;

²³ VAN DIJK, Peter, et al. *Theory and Practice and the European Convention on Human Rights*. Hague: Kluwer Law International, 1998, p. 76;

²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. kovo 22 d. sprendimas *Wetjen ir kiti v. Vokietija* byloje Nr. 68125/14;

²⁵ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 3 str., 1d.;

pažeidžiamumo situacija, vaiko teisės į sveikatą ir mokslą užtikrinimas.²⁶ Geriausių vaiko interesų prioriteto principas nacionaliniame lygmenyje yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnyje, kuriame nurodyta, jog priimant sprendimus ar imantis bet kokių veiksmų, susijusių su vaiku, vadovaujamosi geriausiais vaiko interesais. Vaiko interesų principas taikomas remiantis konkrečia individualaus vaiko situacija, siekiant nustatyti, kas naudingiausia vaikui artimiausiu metu ir ateityje, nurodant, kad vaiko interesai buvo išnagrinėti ir kad į juos atsižvelgta pirmiausia.²⁷ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nurodyta, jog vaiko interesai – tai sveika ir saugi aplinka ir sąlygos, tenkinančios vaiko individualius poreikius, kurie atitinka vaiko amžių, vystymąsi, gebėjimus ir brandą bei užtikrina tinkamą vaiko raidą ir auklėjimą²⁸. Gana konkrečiai vaiko interesų sąvoką 2002 m. apibrėžė Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau – LAT): „vaiko interesai - tai vaiko teisės, numatytos ir garantuotos įstatymuose ir galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje. Todėl vaikų interesų sąvokos turinį sudaro vaiko teisės: gyventi ir augti, būti sveikam, teisė į individualybę, į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę, į gyvenamąjį būstą, į valstybės paramą ir išlaikymą, į mokslą, poilsį ir laisvalaikį ir t.t.“²⁹ Po metų, LAT dar detaliau išanalizavo vaiko interesų sąvoką, juos išskirdamas į dvi grupes: „galima išskirti bendruosius (turėti tinkamas sąlygas vystymuisi, mokymuisi, bendrauti su savo artimais giminaičiais ir kiti nustatyti teisės aktuose) ir individualiuosius vaiko interesus, kurie priklauso nuo konkretaus vaiko individualių savybių. Todėl teismas, remdamasis prioritetiniu vaiko teisių ir interesų principu, turi išsiaiškinti tiek bendruosius, tiek individualiuosius vaiko interesus ir į juos atsižvelgti priimdamas sprendimą.“³⁰ Taigi, apibendrinant nurodytus vaiko interesų apibrėžimus, darytina išvada, jog vaiko interesai – tai sveika ir saugi aplinka, kuri atitinka individualius vaiko poreikius, bei kurioje augant yra sudaromos galimybės įgyvendinti vaiko teises garantuotas teisės aktuose.

²⁶ Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas. *Bendrieji komentarai* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018 [žiūrėta 2019 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą:< http://vtaki.lt/uploads/structure/docs/485_a5eebb22a7f392edf2d7634481bb46b5.pdf>;

²⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807, 4 str. 1 p.;

²⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807, 2 str. 12 d.;

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2002 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje A.R. v. R.R., Nr. 3K-3-735/2002*;

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2003 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje D.Č v. R.Č., Nr. 3K-3-1136/2003*;

Nagrinėjamos temos kontekste taip pat svarbus vaiko nuomonės išklausymo principas. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje nurodyta, kad vaikui būtinai turi būti suteikiama galimybė būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo nagrinėjimo metu nepriklausomai nuo jo amžiaus, svarbu, kad vaikas sugebėtų suformuluoti savo pažiūras³¹. EŽTT praktikoje suformuota taisyklė, kad kuo vaikas vyresnis, brandesnis, tuo didesnės reikšmės teikiama jo pareikšto noro svarbai, priimant sprendimą dėl su juo susijusių klausimų.³² Taigi, nors galutinį sprendimą priima ne vaikas, jo nuomonė, noras yra vienas iš reikšmingiausių įrodymų byloje, sprendžiant klausimus dėl tėvų valdžios apribojimo bei vaiko atskyrimo nuo tėvų. Šioje situacijoje kyla problema, nes vaiko išreikštas noras dažnai nesutampa su geriausiais vaiko interesais. Analizuojant teismų praktiką, dažnai susiduriama su situacijai, kai vaiko tėvai vaiku nesirūpina, neprižiūri jo, neužtikrina normalaus vystymosi sąlygų, saugios aplinkos, kartais nepatenkina net elementarių fiziologinių poreikių, tačiau vaikas jaučia ryšį su tėvais ir teisme išreiškia norą gyventi su jais.³³ Tokiais atvejais, teismas ypatingai didelį dėmesį turėtų skirti geriausių vaiko interesų įvertinimui ir tėvų valdžią riboti tik tokiu atveju, kai gresia pavojus normaliam vaikui vystymuisi, sveikatai ir saugumui. Taip pat vertinant vaiko nuomonę, kyla problematika ir dėl to, jog vaiko (ypač mažamečio) nuomone galima nesunkiai manipuliuoti, bei palenkti į savo pusę. Vienoje itin plačiai nuskambėjusioje byloje pirmos instancijos teismas neatsižvelgė į vaiko išsakytą norą likti gyventi su globėja, o ne su motina ir, atsižvelgdamas į byloje pateiktas psichologės išvadas, konstatavo, kad mergaitė nėra pakankamai brandi išreikšti savo norus ir pažiūras. Tokiam sprendimui pritarė ir kasacinis teismas konstatuodamas, kad pagal byloje pateiktas psichologų išvadas, vaikas dar negali savarankiškai suformuluoti nuomonės ir vadovaujasi jai reikšmingų asmenų nuomone, t. y. šiuo atveju globėjos neigiamomis nuostatomis ieškovės atžvilgiu, todėl pirmosios instancijos teismas priimdamas skundžiamą sprendimą, pagrįstai nesivadovavo mergaitės nuomone dėl jos gyvenamosios vietos nustatymo.³⁴ Remiantis EŽTT suformuota praktika sprendžiant klausimus susijusius su tėvų valdžios ribojimu, svarbu pasiekti teisingą vaiko

³¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501, 12 str.;

³² Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas *Hokkanen. v. Suomija*, byloje Nr. 19823/92;

³³ Pavyzdžiui, Telšių apylinkės teismas. 2018 m. spalio 19 d. sprendimas *civilinėje byloje Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos v. I. R.* Nr. e2-3434-439/2018;

³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 4 d. nutartis *civilinėje byloje N.V. v. L.S.*, Nr. 3K-7-114/2013;

ir jo tėvų interesų balansą³⁵. Visgi ypatinga svarba turi būti teikiama vaiko interesams, kurie, priklausomai nuo jų pobūdžio ir rimtumo, gali būti viršesni už tėvų interesus. Svarbiausia, kad nebūtų taikomos priemonės, žalojančios vaiko sveikatą ir raidą³⁶. Taigi apibendrinant vaiko nuomonės ir noro vertinimą, pažymėtina, jog vaikui turi būti suteikta teisė išsakyti savo nuomonę ir kuo vaikas brandesnis, tuo didesnės reikšmės turėtų būti teikiama jo pareikšto noro svarbai. Vis dėl to, vaiko noro negalima suabsoliutinti, nes jis gali neatitikti geriausių vaiko interesų, be to, teismas turėtų įvertinti ir kitų asmenų daromą poveikį vaiko nuomonės formavimui bei galimą manipuliavimą vaiku.

Svarbu pažymėti, jog gali būti ribojama tiek vaiko biologinių (įskaitant socialiniais ryšiais pagrįstą tėvystę) tėvų, tiek įvaikintojų valdžia. Įstatyme nustatytos įvaikintojų teisės ir pareigos, susijusios su įvaikiais, yra lygios biologinių tėvų teisėms ir pareigoms³⁷ ir turi būti vienodai įgyvendinamos ir vykdomos, todėl ir šių teisių netinkamo įgyvendinimo padariniai yra nustatomi tokie patys kaip ir biologiniams vaiko tėvams. Vaiko globėjui (rūpintojui), nors ir įgyvendinančiam dalį tėvų pareigų, tėvų valdžios ribojimas nėra taikomas.³⁸ Globėjas (rūpintojas), kuris netinkamai atlieka pareigas, neužtikrina globotinio ar rūpintinio teisių ir interesų apsaugos, naudojasi savo teisėmis savanaudiškais tikslais, gali būti teismo nutartimi nušalinti nuo globėjo ar rūpintojo pareigų.³⁹

Taigi, įvertinus ištirtą reglamentavimą, nacionalinių teismų bei EŽTT praktiką, galima suformuoti tokius bendrus visom vaiko teisių apsaugos priemonėm, ribojančiom tėvų valdžią, taikymo pagrindus bei principus, kuriais turėtų vadovautis teismai sprendami dėl vaiko teisių apsaugos priemonių, ribojančių tėvų valdžią, taikymo:

1. Valstybė į privatų šeimos gyvenimą turėtų įsikišti tik išskirtiniais atvejais, siekiant apginti vaiką nuo vaiko interesus pažeidžiančio tėvų veikimo ar neveikimo;
2. Vaiko teisių apsaugos priemonės, kai vaikas yra atskiriamas nuo tėvų turėtų būti taikomos tik kaip *ultima ratio* priemonė, kai nėra galimybių vaiko interesų užtikrinti kitais būdais;

³⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. spalio 30 d. sprendimas *Olsson v. Švedija* byloje Nr. 13441/87;;

³⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. birželio 27 d. sprendimas *Nuutinen v. Suomija* byloje Nr. 32842/96;

³⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.227 str.;

³⁸ BAKANAS, Algimantas, et al., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002. 3.179 str.;

³⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.246 str. 3 d.;

3. Spręsdamas tėvų valdžios ribojimo klausimus, teismas prioritetu turėtų laikyti vaiko interesų užtikrinimą;
4. Vaiko interesai turėtų būti suprantami kaip sveika ir saugi aplinka kuri atitinka individualius vaiko poreikius, bei kurioje augant yra sudaromos galimybės įgyvendinti vaiko teises garantuotas teisės aktuose;
5. Sprendžiant tėvų valdžios ribojimo klausimus, vaikui turi būti suteikta galimybė išsakyti savo nuomonę, kuo vaikas vyresnis, brandesnis, tuo didesnė reikšmė turėtų būti teikiama jo pareikšto noro svarbai, tačiau vaiko noro suabsoliutinti negalima, nes jis gali neatitikti pačio vaiko interesų ar būti dirbtinai suformuotas kitų asmenų daroma įtaka vaikui.

2. VAIKO ATSKYRIMAS NUO TĖVŲ

2.1. VAIKO ATSKYRIMO NUO TĖVŲ SAMPRATOS ANALIZĖ

Norint efektyviai analizuoti vaiko atskyrimo nuo tėvų pagrindus, visų pirma derėtų apibrėžti vaiko atskyrimo nuo tėvų sąvoką bei išnagrinėti šio instituto sampratą pateikiamą teisės aktuose bei mokslininkų darbuose. Vaiko atskyrimo nuo tėvų institutas yra įtvirtintas CK 3.179 straipsnyje, kuriame nurodyta, jog vaiko atskyrimas nuo tėvų yra taikomas kai tėvai (tėvas ar motina) negyvena kartu su vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (pvz. dėl ligos ir pan.) ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas.⁴⁰ Šioje normoje esminė sąvoka yra „objektyvios aplinkybės“, visgi, įstatymas nepateikia šios sąvokos apibrėžimo, tik kaip objektyvios aplinkybės pavyzdį, nurodo ligą. V. Mikelėnas aprašydamas vaiko atskyrimo nuo tėvų institutą teigia, kad „svarbu pažymėti, kad tai yra laikino pobūdžio priemonė, kuri taikoma kai nėra tėvų kaltės (Pvz.: kai jie serga, yra ilgam išvykę ir pan.) ir dėl to negali įgyvendinti savo teisių bei vykdyti pareigų savo vaikams.“⁴¹ Tai, jog objektyvias aplinkybes, sprendžiant dėl vaiko atskyrimo nuo tėvų, derėtų suvokti kaip tėvų kaltės nebuvimą, ne kartą yra pažymėjęs ir LAT⁴². Taigi, darytina išvada, jog objektyvias aplinkybes reikia suprasti kaip gyvenimo sąlygas, kurios atsirado ne dėl kaltų tėvų veiksmų.

Atskirtam nuo tėvų vaikui išsaugomos visos asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos, pagrįstos giminyste.⁴³ Tai reiškia, jog tėvai nepraranda savo turtinių ir neturtinių pareigų, nuo jų atskirto vaiko atžvilgiu, tokių kaip pareiga bendrauti su vaiku, dalyvauti jį auklėjant, teikti išlaikymą. Tačiau tėvai netenka teisės gyventi kartu su vaiku ir reikalauti jį grąžinti iš kitų asmenų. Kitomis teisėmis tėvai gali naudotis tiek, kiek tai įmanoma negyvenant kartu su vaiku.⁴⁴

Pažymėtina, jog vaiko atskyrimo nuo tėvų institutas, pagal savo prigimtį, yra laikino taikymo priemonė. Tai reiškia, kad vaiko atskyrimas nuo tėvų (tėvo ar motinos) panaikinamas išnykus objektyvioms aplinkybėms, dėl kurių vaikas nuo tėvų buvo atskirtas.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.179 str.;

⁴¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2009, p. 382.;

⁴² Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje F.B. v. V.M., Nr. 3K-3-1423/2002*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2006 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje A. A. v. I. F., Č.(Č.) F., Nr. 3K-3-530/2006*;

⁴³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.179 str 2 d.;

⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.179 str. 3 d.;

Tačiau pasitaiko situacijų, kuomet aplinkybės dėl kurių vaikas atskirtas nuo tėvų yra permanentinio pobūdžio, pavyzdžiui, vieno iš tėvų nepagydoma psichinė liga, tokiu atveju vaikas lieka atskirtas iki kol sukaks pilnametystės. Panaikinus vaiko atskyrimą nuo tėvų, tėvams išnyksta nustatyti tėvų valdžios apribojimai ir atkuriamos visos vaiko ir tėvų giminystėje pagrįstos teisės ir pareigos.

Taigi, išnagrinėjus teisės aktuose bei mokslininkų darbuose pateikiamą vaiko atskyrimo nuo tėvų sampratą, galima suformuluoti tokią šio instituto sąvoką: vaiko atskyrimas nuo tėvų – tai, pagal savo prigimtį, laikino taikymo, vaiko teisių apsaugos priemonė, kuri yra taikoma kai tėvai (tėvas ar motina) negyvena kartu su vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių, kurios kilo ne dėl tėvų kaltės, ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas. Pritaikius šį institutą tėvai netenka teisės gyventi kartu su vaiku ir reikalauti jį grąžinti iš kitų asmenų, tačiau kitomis teisėmis tėvai gali naudotis tiek, kiek tai įmanoma negyvenant kartu su vaiku.

2.2. VAIKO ATSKYRIMO NUO TĖVŲ PAGRINDŲ ANALIZĖ

Taikant vaiko atskyrimo nuo tėvų institutą, svarbiausia yra nustatyti ar tėvai (tėvas ar motina) nesugeba pasirūpinti vaiku, užtikrinti jo interesus, būtent dėl objektyvių aplinkybių, o ne dėl subjektyvių (kaltų) tėvų veiksmų ar neveikimo. Įstatyme nėra pateikiama sąrašo pagrindų, kuriems esant vaikas turėtų būti atskirtas nuo tėvų, todėl siekiant identifikuoti pagrindus, tai yra objektyvias aplinkybes, kurioms esant, teismai taiko tėvų atskyrimo nuo vaikų institutą, darbe bus atliekama Lietuvos teismų bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos analizė, sprendžiant su vaikų atskyrimu nuo tėvų susijusius klausimus.

Nagrinėjant teismų praktiką, vaiko atskyrimo nuo tėvų bylose, dažniausiai sutinkamas atskyrimo pagrindas – tėvų liga, daugumoje atveju - psichikos, dėl kurios jie nesugeba tinkamai įgyvendinti tėvų pareigų vaikui bei užtikrinti teisėtų vaiko interesų. Pats tėvų psichinio sutrikimo faktas EŽTK prasme nėra laikomas pagrindu, darančiu vaiko atskyrimą „būtiną demokratinėje visuomenėje“, tai reiškia, jog privalu įrodyti, kad dėl tokio psichinio sutrikimo, tėvai nesugeba tinkamai pasirūpinti vaiku, užtikrinti normalios vaiko raidos ir geriausių vaiko interesų. Byloje *Kutzner v. Germany*, EŽTT nusprendė, jog Vokietijos teismai neteisėtai atskyrė vaikus nuo abiejų tėvų, vadovaujantis tuo, jog tėvai buvo protiškai atsilikę, ir taip pažeidė EŽTK 8 straipsnį. EŽTT savo poziciją grindė tuo, jog tėvų psichikos sutrikimas nekėlė grėsmės vaiko poreikių užtikrinimui, taip pat buvo padaryta išvada, jog valstybės pagalbos suteikimas tėvams padedant auginti ir rūpintis vaikais (pvz. teikiant tėvams tinkamo vaikų auklėjimo ir ugdymo pamokas), šioje

situacijoje, yra tinkamesnė alternatyva vaikų atskyrimui nuo tėvų⁴⁵. Taigi, darytina išvada, jog tėvų (tėvo ar motinos) liga yra teisėtas pagrindas atskirti vaiką nuo tėvų tik tokiais atvejais, kai tėvai, būtent dėl ligos, iš tiesų nesugeba tinkamai įgyvendinti tėvų valdžios ir užtikrinti vaiko poreikių. Taip pat būtina įvertinti, ar neįmanoma tinkamo vaiko poreikių tenkinimo užtikrinti valstybei teikiant pagalbą tėvams, neatskiriant nuo jų vaiko. Tam reikia įvertinti tėvų galimybes priimti siūlomą pagalbą bei tikimybę, jog teikiama valstybės pagalba sudarys sąlygas tėvam tinkamai prižiūrėti, auklėti vaikus, bei užtikrinti jų poreikius ir interesus.

Štai Šiaulių apylinkės teismas priėmė sprendimą atskirti vaiką nuo motinos, kuriai medikų buvo diagnozuota paranoidinė šizofrenija ir kuri nesilaikė jai taikyto gydymo režimo. Dėl jai diagnozuotos ligos ji nesugebėjimo tinkamai pasirūpinti savo sūnumi, užtikrinti jo emocinį bei socialinį saugumą šeimoje. Vaikas bijojo bendrauti su motina, nes jos elgesys buvo neadekvatus. Teismas nustatė, jog motina nuolat patirdavo haliucinacijas, jai vaidenosi, kad ją apsėdo velnias, piktoji dvasia, dėl ko ji tapo labai religinga, pradėjo važinėti pas kunigą egzorcistą, kartu su savimi veždama ir sūnų. Motina nesugebėjo tinkamai prižiūrėti savo vaiko, psichozių metu savo neadekvačiu elgesiu - šūkaudama, keldama žodinius konfliktus su kaimynais, šeimos nariais, ji gąsdino vaiką, neigiamai veidavo jo emocinę būklę, sukeldavo jam nesaugumo jausmą šeimoje.⁴⁶ Sprendžiant ar reikia atskirti vaiką nuo motinos, taip pat buvo įvertinta aplinkybė, jog motina buvo kategoriškai neigiamai nusiteikusi gydytojų psichiatrų atžvilgiu, nevartojo jai paskirtų vaistų. Darytina išvada, jog vaikas atskirtas nuo motinos dėl objektyvių aplinkybių, kurios atsirado nesant motinos kaltės – ūmios psichikos ligos, dėl kurios sukeltų padarinių, motina nesugebėjo tinkamai pasirūpinti vaiku, užtikrinti saugios aplinkos, bei sukurti vaiko interesus atitinkančių sąlygų normaliam vaiko vystymuisi ir raidai. Pažymėtina, jog vaiko atskyrimas nuo motinos šioje situacijoje buvo būtina priemonė, siekiant užtikrinti tinkamą vaiko interesų įgyvendinimą, nes vaiko saugumui kilo pavojus dėl aktyvių motinos veiksmų, o ne dėl valstybės pagalbos prižiūrint vaiką stokos.

Teismai gali priimti sprendimą atskirti vaiką nuo tėvų, remdamasis tuo, kad vienas iš tėvų serga psichikos liga, net ir nesant oficialios medikų diagnozės. Štai Anykščių rajono apylinkės teismas nustatė, jog motina netinkamai ir žalingai vykdė motinos valdžią,

⁴⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 26 d. sprendimas *Kutzner v. Germany* byloje Nr. 46544/99;

⁴⁶ Šiaulių apylinkės teismas. 2017 m. rugsėjo 27 d. sprendimas civilinėje byloje *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. N. S., G. S.*, Nr. 2-4966-650/2017;

neveikė sūnaus naudai, negydė jo, nelavino kalbinių ir kitų gebėjimų, neadekvačiai vertino sūnaus poreikius. Atsakovės sūnui nustatytas specifinis kalbos raiškos sutrikimas ir kiti emocijų sutrikimai, tačiau motina atsisakė vykdyti bet kokius gydytojų nurodymus. Taip pat byloje nustatyta, jog motina akiai pakludavo vaiko norams ir įgeidžiams. Ji leisdavo mažamečiam sūnui ilgą laiką be tikslo vaikščioti po miestą, užėti į įvairias įstaigas, kur nedrausminamas vaikas eidavo per kabinetus, trikdė pareigūnų darbą, be leidimo kraustydavo pareigūnų stalčius ir lentynas, o motina tik atlaidžiai stebėdavo tokį sūnaus elgesį. Ji nebuvo nustačiusi vaikui dienotvarkės ir tinkamo elgesio taisyklių, nepaisė vaiko poilsio režimo, nes vaikas galėjo valgyti, miegoti, žaisti kompiuteriu bet kuriuo paros metu, net ir naktį. Motina visų gyvenimiškų sprendimų priėmimą buvo palikusi 5 metų vaikui. Taip pat nustatyta, jog motina rašydavo sunkiai suprantamus tekstus įvairiausioms institucijoms Lietuvoje – Lietuvos Respublikos Prezidentūrai, ministerijoms, Specialiųjų tyrimų tarnybai ir t.t.. Moteris jai siunčiamų raštų nepriimdavo, su niekuo nekontaktavo, jokių dokumentų nepasirašydavo, į jokias įstaigas kviečiama neatvykdavo, problemų nesprendė.⁴⁷ Įvertinus šias aplinkybes, teismas priėmė sprendimą atskirti vaiką nuo motinos, remiantis galima motinos psichine liga, nors ir nėra nustatyta oficiali medikų diagnozė, bei negauta medicinos įstaigų įrašų, liudijančių motinos psichikos sutrikimus. Šioje situacijoje, kyla klausimas ar teismo nustatytos aplinkybės, leido spręsti, jog motina nesugeba vaiku pasirūpinti būtent dėl objektyvių aplinkybių, ar visgi šioje situacijoje reikėjo konstatuoti netinkamą motinos pareigų vykdymą, dėl subjektyvių aplinkybių, kas sudarytų pagrindą tėvų valdžios apribojimui taikyti. Byloje nustatytos aplinkybės leidžia daryti išvadą, jog motinos elgesys buvo neracionalus, kėlė pagrįstą įtarimą dėl motinos psichinės sveikatos, todėl galima daryti išvadą, jog motina, nesugebėjo tinkamai pasirūpinti vaiku ne dėl kaltų veiksmų, bet dėl objektyviai egzistuojančios aplinkybės – psichikos sutrikimo. Dėl neracionalaus moters elgesio bei motinos valdžios bei pareigų nevykdymo buvo neįmanoma užtikrinti normalaus vaiko vystymosi, kas jau buvo pasireiškę vaiko raidos sutrikimais, tačiau diagnozės motinai nustatyti objektyviai nebuvo įmanoma, nes moteris vengė bet kokio kontakto su medikais bei apskritai su visais žmonėmis. Byloje nustatyta, kad: „atsakovei ieškinys su priedais, šaukimai į posėdį buvo įteikti viešo paskelbimo būdu, kadangi nors ir yra žinoma atsakovės gyvenamoji vieta, tačiau ji jokios paštu jai siunčiamos korespondencijos nepriima. Atsakovė pati asmeniškai į teismą ateina kiekvieną dieną, kartais net kelis kartus per dieną, tačiau teismo darbuotojų pastangos

⁴⁷ Anykščių rajono apylinkės teismas. 2017 m. liepos 27 d. sprendimas byloje *Anykščių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. J. T.*, .Nr. 2-335-913/2017;

betarpiškai teisme įteikti jai skirtus procesinius dokumentus taip pat buvo bevaisės, kadangi atsakovė visiškai nekontaktuoja su žmonėmis⁴⁸. Šioje situacijoje taip pat nebuvo realios galimybės užtikrinti vaiko interesų apsaugos valstybei teikiant pagalbą motinai, nes mažai tikėtina, jog motina sutiktų bei sugebėtų efektyviai priimti valstybės teikiamą pagalbą.

Vaiko atskyrimas nuo tėvų yra laikina priemonė, kuri taikoma, kai konkrečiu laikotarpiu dėl objektyvių su tėvais susijusių priežasčių vaikas negali gyventi biologinėje šeimoje ir, kurioms išnykus, vaikas gražinamas į biologinę šeimą. Spręsdamas vaiko atskyrimo nuo tėvų klausimą, Vilniaus apylinkės teismas, nustatė jog byloje nebuvo duomenų, kurie sudarytų pagrindą spręsti, kad atsakovų negalia (protinis atsilikimas) yra išgydoma, t. y. ji nėra laikino pobūdžio aplinkybė, kuri ateityje gali išnykti. Teismas taip pat nurodė, jog esant tokiai situacijai, taikant atskyrimą nuo tėvų, vaikas iki pilnametystės turėtų būti globojamas (rūpinamas) institucijos ar fizinių asmenų šeimoje. Teismas įvertino, kad tokia situacija galėtų būti vertinama kaip atitinkanti vaiko interesus tik tokiu atveju, jeigu vaiko tėvai jų suvokimo ar turimų sugebėjimų ribose siektų palaikyti su vaiku šeimos ryšius, pagal savo galimybes dalyvautų jo gyvenime, teiktų išlaikymą.⁴⁹ Priešingai, nagrinėjamoje byloje buvo nustatyta, kad atsakovai visiškai nesidomėjo savo mažamečiu vaiku, buvo nusišalinę nuo bet kokios jo priežiūros, net ir turėdami galimybę pasinaudoti socialinių darbuotojų pagalba, ja nesinaudojo, vengė susitikimų su socialiniais darbuotojais, išreiškė nenorą, kad sūnus jiems būtų gražintas, nurodė, kad laukiasi antrojo vaiko gimimo ir su juo ateityje sieja bendrą šeimos gyvenimą, bei patvirtino, jog neketina imtis jiems prieinamų priemonių ryšiui su sūnumi palaikyti, siekti, kad jis juos pažintų kaip savo tėvus.⁵⁰ Teismas, įvertinęs minėtas aplinkybes, nusprendė, kad geriausių vaiko interesus atitiktų ne vaiko atskyrimas, kaip yra įprasta tėvų ligos atveju, bet neterminuotas tėvų valdžios sūnui apribojimas. Autoriaus vertinimu, toks teismo sprendimas yra pagrįstas ir atitinka geriausių vaiko interesus, nes įvertinus objektyvias aplinkybes, jog tėvų psichinis sutrikimas yra nepagydomas ir nėra duomenų, jog tėvų sveikata galėtų kada nors pasitaisyti, bei tai, kad tėvai nerodo jokio noro palaikyti ar ateityje atkurti ryšį su vaiku, tėvų valdžios neterminuotas apribojimas yra geriau vaiko interesus atitinkanti vaiko teisių apsaugos priemonė nei vaiko atskyrimas nuo tėvų, nes taikant neterminuotą tėvų valdžios

⁴⁸ Anykščių rajono apylinkės teismo 2017 m. liepos 27 d. sprendimas byloje 2-335-913/2017;

⁴⁹ Vilniaus apylinkės teismas. 2018 m. liepos 4 d. sprendimas civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. A. M. ir L. R., Nr. E2-638-1045/2018;

⁵⁰ Vilniaus apylinkės teismas. 2018 m. liepos 4 d. sprendimas civilinėje byloje Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. A. M. ir L. R., Nr. E2-638-1045/2018;

apribojimą vaikas įgyja galimybę būti įvaikintas, taigi potencialiai turėti šeimą, augti, būdamas globojamas ir mylimas. Taigi, darytina išvada, jog vaiko atskyrimas nuo tėvų turi būti taikomas tais atvejais, kai pagrįsta tikėtis, jog ateityje aplinkybės, dėl kurių tėvai nesugeba tinkamai užtikrinti vaiko interesų, ar jų keliami neigiami padariniai, išnyks ar sumažės ir tėvai ateityje sugebės pilnavertiškai įgyvendinti savo tėvų valdžią.

Vaikas nuo tėvų gali būti atskirtas ir dėl tėvų (tėvo ar motinos) socialinių įgūdžių stokos. Spręsdamas bylą dėl vaiko atskyrimo nuo motinos, Plungės apylinkės teismas nustatė, jog šeima, kurioje auga vaikas, įrašyta į Socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą. Šeimos rizikos problema daugiausiai kyla dėl motinos ribotų galimybių ir suvokimo, nesugebėjimo tinkamai pasirūpinti elgesio ir emocijų sutrikimų turinčiais vaikais. Byloje nustatyta, jog motina vaikams nebuvo autoritetas - neturėjo valios, nemokėjo, nežinojo, kaip suvaldyti padėtį. Ji tapo vaikų patyčių objektu, buvo jų įžeidinėjama, žeminama, vaikai jai nurodinėjo ir vertė vykdyti jų sąlygas. Vaikai pradėjo nelankyti mokyklos, vaikatauti, negriždavo į namus. Motinai išėjus į darbą namuose rinkdavosi paauglių kompanijos, buvo vartojami svaigalai, keliamas triukšmas. Teikiant socialines paslaugas šeimai, vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistams bendraujant su atsakove buvo stebimas jos ribotas suvokimas ir gebėjimas spręsti kylančias jos vaikų problemas. Vaiko teisių apsaugos tarnyba išvadoje nurodė, kad moteris myli savo vaikus, neturi žalingų įpročių, bet jai trūksta gebėjimų ir suvokimo, specialiųjų žinių, adekvataus reagavimo į vaikų auklėjimo ir elgesio problemas. Dėl susiklosčiusios situacijos, Plungės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu, buvo nustatyta laikinoji globa. Visgi sprendžiant klausimą dėl vaikų atskyrimo nuo motinos, teismas įvertinęs byloje surinktą medžiagą nustatė, kad vaikų mama nebuvo piktybiškai nusišalinusi nuo vaikų auklėjimo, nuolat palaikė ryšį su vaikais juos lankydama, pastarieji domėjosi, kas vyko namuose, svečiuodavosi namuose, mamą apsikabindavo.⁵¹ Įvertinęs šias aplinkybes, teismas konstatavo, kad ryšys tarp mamos (atsakovės) ir vaikų nebuvo nutrūkęs, atsakovė stengėsi keisti psichologinę situaciją šeimoje, todėl nusprendė, kad nepilnamečiai vaikai negyvena su mama dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių, o ne dėl motinos kaltų veiksmų – ypatingos žalos vaikams darymo, piktnaudžiavimo motinos valdžia ar žiaurais elgimosi su vaikais.⁵² Kyla klausimas, ar socialinių, vaikų auklėjimo įgūdžių neturėjimas

⁵¹ Plungės apylinkės teismas. 2018 m. birželio 12 d. sprendimas civilinėje byloje Plungės rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. S. S., Ž. J., S. S., Nr. e2-887-669/2018;

⁵² Plungės apylinkės teismas. 2018 m. birželio 12 d. sprendimas civilinėje byloje Plungės rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. S. S., Ž. J., S. S., Nr. e2-887-669/2018;

tikrai yra objektyvi aplinkybė, o ne tėvų subjektyvaus aplaidumo rezultatas, kurio atveju, turėtų būti taikomas tėvų valdžios apribojimas, o ne vaiko atskyrimo nuo tėvų institutas. Norint atsakyti į šį klausimą, konkrečioje situacijoje reikia išsamiai iširti ar tėvų socialinių įgūdžių neturėjimą lėmė objektyvios aplinkybės (pvz.: jaunas amžius, vaikų auklėjimo patirties neturėjimas, riboto intelekto) ar subjektyvios aplinkybės, kurios kilo dėl tėvų kaltų veiksmų (piktnaudžiavimas svaigalais, asocialus gyvenimo būdas, vaiko poreikių ignoravimas). Nagrinėjamoje byloje buvo nustatyta, jog vaikų motina neturi žalingų įpročių, dirbo, stengėsi rūpintis vaikais ir tinkamai juos auklėti, tačiau jai to tinkamai atlikti nepavyko, dėl gebėjimų, suvokimo ir specialiųjų vaikų ugdymo žinių trūkumo, taigi, galima daryti išvada, jog motina nesugebėjo tinkamai užtikrinti vaikų interesų dėl objektyvių aplinkybių, o ne dėl kalto aplaidumo. Įvertinus motinos norą tobulėti ir įgauti įgūdžius reikalingus tinkamam motinos valdžios įgyvendinimui, pagrįsta tikėti, jog suteikus reikiamą pagalbą, nustatytos objektyvios aplinkybės išnyks ir moteris sugebės tinkamai auginti ir prižiūrėti vaikus.

Teismai taip pat taiko vaiko atskyrimo nuo tėvų institutą, kai tėvai (tėvas arba motina) dėl objektyvių priežasčių negali auginti bei auklėti vaiko, nes jų ir atžalos gyvenamoji vieta skiriasi ir todėl jie negali betarpiškai vykdyti savo tėviškų pareigų bei tinkamai užtikrinti vaiko interesų. Pavyzdžiui, tokia situacija gali susidaryti kai tėvai (tėvas arba motina) neturi nuolatinės gyvenamosios vietos Lietuvoje, nes dirba užsienyje, o vaikas auga čia. Klaipėdos apylinkės teismas priėmė sprendimą atskirti vaiką nuo motinos, byloje, kurioje buvo nustatyta, jog atsakovė (vaiko motina) išvykdama į Italiją dirbti, savo dukrai nenustatė laikinosios globos tėvų prašymu, o paliko ją savo mamai, kuri gyvena asocialiai (piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais), o pastaroji, vaiką paliko savo pažįstamos D.G. priežiūrai, galiausiai D.G. buvo paskirta laikinąja vaiko globėja, o vaikas teismo sprendimu atskirtas nuo motinos, dėl susidariusios objektyvios aplinkybės – motinos gyvenimo ir darbo kitoje valstybėje nei auga vaikas.⁵³ Svarbu paminėti, jog vaiko mama Italijoje susirgo sunkia liga ir pradėjo ilgai trunkantį gydymą, todėl, kaip pati teigia, neturėjo objektyvios galimybės grįžti pas dukrą į Lietuvą. Jei nebūtų šios aplinkybės, kiltų klausimas ar motina nesirūpina vaiku tikrai dėl objektyvių aplinkybių, nesant jos kaltei. Kitoje nagrinėtoje byloje vaikai atskirti nuo tėvo, kuris su vaikais nuolat gyventi ir rūpintis jais negalėjo dėl savo darbo pobūdžio. Byloje nustatyta, jog vaikų tėvas dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių negyvena kartu su vaikais, vaikai vieni gyventi be kasdieninės suaugusių

⁵³ Klaipėdos apylinkės teismas. 2018 m. lapkričio 19 d. sprendimas civilinėje byloje Valstybinės vaikų teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Klaipėdos apskrities vaiko teisių apsaugos skyrius Klaipėdos rajono savivaldybėje v. D. P., Nr. E2-9134-1025/2018;

priežiūros negali, vaikų motina yra mirusi, o tėvas dėl darbo pobūdžio (dirba tolimųjų reisų vairuotoju) jais rūpintis ir kasdien prižiūrėti negali.⁵⁴ Darytina išvada, jog vaiko atskyrimo nuo tėvų institutas turėtų būti taikomas, kai tėvų (tėvo arba motinos) ir jų vaiko gyvenamoji vieta skiriasi ir todėl tėvai negali tinkamai užtikrinti vaiko interesų, tačiau būtina įrodyti, jog tėvai negyvena su vaiku dėl objektyvių aplinkybių, t.y. nesant jų kaltei. Norint užtikrinti ne tik pilnavertį vaiko vystymąsi, auklėjimą, bet ir patenkinti esminius fiziologinius bei materialinius poreikius, būtina, jog vaikas augtų nuolatos prižiūrimas ir globojamas suaugusio, atsakingo asmens. Jei tėvas (motina), esant objektyvioms aplinkybėms, nesugeba nuolatos gyventi su vaiku ir rūpintis juo, tuomet šias pareigas turėtų atlikti kiti asmenys ar institucijos. Toks laikinas tėvų pareigų perėjimas kitiems asmenims ar institucijai efektyviai yra įgyvendinamas tėvą (motiną) atskiriant nuo vaiko ir nustatant vaikui globą (rūpybą).

Kitoje nagrinėtoje byloje Kauno apylinkės teismas tėvą atskyrė nuo vaikų esant analogiškam pagrindui, tai yra, dėl neturėjimo galimybės gyventi kartu su vaiku, tačiau ne dėl išvykimo į užsienį dirbti, ar darbo pobūdžio, o dėl to, jog tėvui paskirta ilgalaikė laisvės atėmimo bausmė, kuri turi būti atliekama įkalinimo įstaigoje.⁵⁵ Kaip jau minėta, teisės mokslininkų darbuose, bei LAT praktikoje yra suformuota taisyklė, kad vaikų atskyrimo nuo tėvų institutas yra taikomas, tuomet, kai vaikais yra tinkamai nesirūpinama, ne dėl tėvų kaltų veiksmų. Šios bylos atveju, vaiko tėvas buvo nuteistas laisvės atėmimo bausme, dėl tyčinio nusikaltimo, tai reiškia, jog teisme buvo įrodyta jo kaltė. Tačiau, svarbu tai, jog tėvo kaltė buvo nukreipta į kitus asmenis, o ne į vaikus. Jei tėvas būtų nuteistas, dėl kaltų veiksmų vaikų atžvilgiu (pvz. smurto), tuomet būtų pagrindas taikyti tėvų valdžios apribojimą, o ne vaikų atskyrimo nuo tėvų institutą. Taigi vaiko atskyrimo nuo tėvų institutas, turėtų būti taikomas, kai vaikas negyvena su tėvais (tėvu ar motina), ne dėl tėvų kaltų veiksmų, nukreiptų prieš vaiką, bet dėl objektyviai susiklosčiusių aplinkybių.

Apibendrinant CK normose įtvirtintus vaiko atskyrimo nuo tėvų pagrindus, bei jų taikymą teismų praktikoje, darytina išvada, kad ši vaiko teisių apsaugos priemonė, turėtų būti taikoma, kai tėvai negali tinkamai įgyvendinti tėvų valdžios bei deramai užtikrinti vaiko interesų dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių. Taikant šį institutą praktikoje, didžiausia problematika kyla nustatinėjant ar tėvai nesugeba tinkamai užtikrinti vaiko

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje F.B. v. V.M., Nr. 3K-3-1423/2002;

⁵⁵ Kauno apylinkės teismas. 2017 m. spalio 9 d. sprendimas civilinėje byloje Kauno apygardos prokuratūra v. E. T., R. T., M. L., Nr. E2-9414-950/2017;

interesų, būtent dėl objektyvių aplinkybių. Tam kad konstatuoti objektyvių aplinkybių buvimą, kurios sudaro pagrindą atskirti vaiką nuo tėvų, būtina nustatyti šių sąlygų visumą:

1. aplinkybės, dėl kurių tėvai nesugeba tinkamai užtikrinti vaiko interesų, atsirado ne dėl kaltų tėvų veiksmų vaiko atžvilgiu;
2. dėl šių aplinkybių tėvai nesugeba tinkamai rūpintis vaiku, užtikrinti normalią vaiko raidą, geriausias interesus bei saugią aplinką;
3. pagrįsta tikėtis, jog ateityje aplinkybės, dėl kurių tėvai nesugeba tinkamai užtikrinti vaiko interesų, ar jų keliami neigiami padariniai, išnyks ar sumažės ir tėvai ateityje sugebės pilnavertiškai įgyvendinti savo tėvų valdžią;
4. vaikų interesų neįmanoma užtikrinti, teikiant valstybės pagalbą tėvams, neatskiriant vaikų nuo jų.

3. TĖVŲ VALDŽIOS APRIBOJIMAS

3.1. TĖVŲ VALDŽIOS APRIBOJIMO SAMPRATOS ANALIZĖ

Pagrindinis skirtumas, kuris skiria tėvų valdžios apribojimą nuo vaiko atskyrimo nuo tėvų, yra tai, jog tėvų valdžia gali būti apribota tik esant tėvų kaltiems veiksams. CK 3.180 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas baigtinis tėvų valdžios ribojimo pagrindų sąrašas – tėvų valdžia ribojama, kai tėvai vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpinai jais.⁵⁶ Taigi pagrindus tėvų valdžios apribojimui galima išskirti į dvi grupes: 1) vengimą atlikti tėvų pareigas (visiškas nesirūpinimas vaiku, nusišalinimas nuo vaiko auklėjimo, nebendravimas su juo, išlaikymo neteikimas), bei 2) piktnaudžiavimą tėvų valdžia (smurtavimas, žiaurus elgesys su vaiku, žalingos įtakos darymas jam). Profesorius V. Mikelėnas pažymi, jog teismai dažnai daro klaidą, teigdami, kad pagrindas riboti tėvų valdžią yra tik piktnaudžiavimas tėvų valdžia. Anot profesoriaus, toks siauras teismų požiūris nesiderina su visokeriopos vaikų teisių ir interesų gynybos principu: tėvų pareiga auklėti, išlaikyti vaikus ir jais rūpintis atsiranda įstatymo pagrindu, todėl šios pareigos nevykdymas negali būti pateisinamas jokiais aplinkybėmis.⁵⁷ Šią profesoriaus poziciją palaiko ir LAT: „Nėra reikalaujama, kad visais atvejais būtų konstatuojamas piktnaudžiavimas tėvų valdžia, žiaurus elgesys su vaikais ir kt. Tėvų valdžiai apriboti pakanka vien to fakto, kad tėvai nevykdo savo pareigos rūpintis vaikais.“⁵⁸ Taigi, tėvų valdžios apribojimas gali būti skiriamas ne tik už piktnaudžiavimą tėvų valdžia, bet taip pat ir už nepateisinamą tėvų valdžios neįgyvendinimą.

Tėvų valdžios ribojimas, trukmės atžvilgiu, gali būti dviejų rūšių – laikinas bei neterminuotas. Laikinas tėvų valdžios ribojimas nustatomas konkrečiam laikui, turint pagrindą tikėtis, kad tėvai pasitaisys ir vėliau galės tinkamai įgyvendinti tėvų valdžią. Tuo tarpu neterminuotai tėvų valdžia gali būti apribota, kai teismas padaro išvadą, jog vienas arba abu tėvai daro ypatingą žalą vaiko vystymuisi ar visiškai juo nesirūpina, ir nėra duomenų, kad padėtis gali pasikeisti. Esminis kriterijus, kuriuo remiantis yra sprendžiama laikinai ar neterminuotai riboti tėvų valdžią – tai tikimybė, kad tėvai pakeis savo elgesį ir

⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.180 str.;

⁵⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2009, p. 384;

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. V. D. (M.), A. D., Nr. 3K-3-95/2009*;

jiems bus saugu gražinti vaiką. Šią tikimybę galima objektyviai nustatyti įvertinant pokytį tėvų elgesyje bei gyvenimo būde. Pavyzdžiui, tėvų valdžia gali būti apribota laikinai, kai šie nesugeba tinkamai pasirūpinti vaiku dėl piktnaudžiavimo narkotinėmis medžiagomis, tačiau turima duomenų, kad tėvai gydos ir yra tikimybė, jog jie įveiks savo priklausomybę. Kita sąlyga neterminuotam tėvų valdžios apribojimui - ypatingos žalos vaiko vystymuisi darymas. Teisės aktai nepateikia sąrašo aplinkybių, kurios galėtų būti vertinamos kaip, darančios ypatingą žalą vaiko vystymuisi. Profesorius V. Mikelėnas, kaip ypatingos žalos vaikui pavyzdžius, pateikia seksualinį išnaudojimą bei žiaurų elgesį.⁵⁹ Tai, jog seksualinis išnaudojimas sukelia ypatingą žalą vaiko vystymuisi, klausimų nekelia. Tačiau žiaurus elgesys gali būti suprantamas skirtingai. Pavyzdžiui, vaiko drausminimas naudojant fizines bausmes, vienų yra vertinamas kaip įprasta auklėjimo priemonė, o kitų – kaip smurtas prieš vaikus bei žiaurus elgesys su jais. Kadangi teisės aktai nesukonkretina aplinkybių, kurios turėtų būti laikomos darančiomis ypatingą žalą vaiko vystymuisi, šių aplinkybių įvertinimas paliekamas teismo diskrecijai. Vaikų auklėjimas yra labai jautri ir prieštaringa sritis - teisėjas ir vaiko tėvai gali skirtingai traktuoti veiksmus vaikų atžvilgiu, ir iš tiesų objektyviai įvertinti tėvų elgesį gali neužtekti vien teisinių žinių, todėl vertinant, ar tėvų elgesį derėtų laikyti darančiu ypatingą žalą vaikui, teismai turėtų išklausti ir atsizvelgti į specialistų – vaikų psichologų bei vaikų teisių apsaugos tarnybos specialistų, teikiamas išvadas bei rekomendacijas.

Įstatymas nenurodo laikino tėvų valdžios ribojimo terminų. LAT 2015 metais suformavo precedentą, jog taikant CK 3.180 straipsnio 2 dalį ir laikinai apribojant tėvų valdžią, tokio apribojimo nustatymas neturi būti susiejamas su konkrečiu terminu. Laikinas tėvų valdžios apribojimas gali būti panaikintas, kai teismas, gavęs tėvų, kuriems apribota valdžia, ieškinį ir išnaginėjęs faktines aplinkybes, priima tokį sprendimą, konstatuodamas, kad išnyko pagrindai, dėl kurių tėvų valdžia buvo laikinai apribota.⁶⁰ Poziciją, kad tėvų valdžios apribojimas neturi būti siejamas su konkrečiu terminu, LAT grindė tuo, kad nors teigiamiems pokyčiams šeimoje įvykti yra reikalingas tam tikras laiko tarpas, bet paprastai jo trukmė sprendimo priėmimo metu nėra ir negali būti žinoma, tiek dėl aplinkybių, kurios turi pasikeisti, sudėtingumo, tiek dėl to, kad šių pokyčių buvimas ar nebuvimas priklauso nuo tėvų, kuriems tėvų valdžia apribota, noro ir pastangų. Kitaip tariant, tam, kad išnyktų

⁵⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2009, p. 385;

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje (duomenys neskelbtini) rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus v. S. ir V., Nr. 3K-3-310-915/2015;*

tėvų valdžios apribojimo pagrindai, vien konkretus laikotarpis nėra pakankamas, nes, tėvams nesiimant veiksmų savo elgesiui pakeisti, net ir nustatčius ilgą apribojimo terminą, teigiamas rezultatas nebus pasiektas.⁶¹ Magistro darbo autoriaus nuomone, pateikiama teismo pozicija atitinka geriausius vaiko interesus, nes termino nustatymas, tam tikrais atvejais, gali riboti tėvų motyvaciją keisti savo elgesį. Tarkime, teismas nustato vienerių metų terminą tėvų valdžios apribojimui, nes tėvai nesirūpina vaiku, dėl piktnaudžiavimo alkoholiu. Tėvai žinodami, jog jų teisės auginti vaiką, bus ribojamos bent metus laiko, turės mažiau motyvacijos nedelsiant keisti savo gyvenimo būdą, nei tuo atveju, kai valdžios ribojimo terminas nėra nustatytas. Visgi, tokia teismų pozicija, jog skiriant laikiną tėvų valdžios apribojimą nenurodant konkretaus termino, sąlygoja laikino bei neterminuoto tėvų valdžios apribojimų institutų supanašėjimą. Dėl to gali kilti klausimas, ar termino nenustatymas laikinai ribojant tėvų valdžią gali suponuoti iš esmės neterminuotą tėvų valdžios apribojimą. Iš tiesų, nagrinėjamas LAT sprendimas laikiną tėvų valdžios apribojimą priartino prie neterminuoto, nes pagal formuojamą praktiką, tiek neterminuoto, tiek laikino tėvų valdžios apribojimo trukmė priklauso nuo vieno ir to paties faktoriaus - tėvų (tėvo ar motinos) elgesio pokyčio ir galėjimo tinkamai auklėti vaiką. Šiame kontekste, pačios sąvokos „laikinas“ ir „neterminuotas“ tėvų valdžios apribojimas gali būti laikomos kiek klaidinančiomis, nes „laikinas tėvų valdžios apribojimas“ negarantuoja, jog vaikas bus gražinamas tėvų valdžiai (pvz., jeigu tėvai nekeis savo elgesio ir nesugebės tinkamai užtikrinti vaiko interesų). Taip pat „neterminuotas tėvų valdžios apribojimas“ nereiškia, jog tėvų valdžia bus apribota neterminuotai, be galimybės nutraukti šios sankcijos taikymą – jei tėvai (tėvas ar motina) pakeis savo elgesį, sugebės tinkamai pasirūpinti vaiku ir vaiko gražinimas tėvų valdžiai neprieštaraus jo interesams – neterminuotas tėvų valdžios apribojimas bus panaikintas. Visgi, darbo autoriaus nuomone, laikinas tėvų valdžios apribojimas nenustatant termino, neprilygina šio instituto neterminuotam tėvų valdžios apribojimui, nes pagrindinis šių tėvų valdžios apribojimo formų skirtumas – tai, jog tėvų valdžią apribojus neterminuotai, vaikas gali būti įvaikintas be tėvų sutikimo, o tai yra esminę reikšmę turinti aplinkybė, kuri aiškiai atskiria šiuos du tėvų valdžios ribojimo būdus pagal sankcijos griežtumą ir tai tik dar kartą pagrindžia poziciją, jog neterminuotas tėvų valdžios apribojimas turėtų būti taikomas tik kaip *ultima ratio* priemonė tais atvejais, kai yra tenkinamos įstatyme numatytos sąlygos (žiaurus elgesys su vaikais, ar visiškas nesirūpinimas jais bei duomenų nebuvimas, jog ateityje situacija pasitaisys).

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje (duomenys neskelbtini) rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus v. S. ir V., Nr. 3K-3-310-915/2015;

Taigi, tėvų valdžios apribojimas – tai civilinės teisės sankcija taikoma tėvams, kai šie, esant jų kaltei, vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina jais. Taigi svarbu suvokti, jog tėvų valdžios apribojimas yra ne tik sankcija už piktnaudžiavimą tėvų valdžia, bet taip pat ir sankcija už tėvų valdžios nepateisinamą neįgyvendinimą. Tiriant tėvų valdžios apribojimo sampratą, iškilęs didžiausias probleminis klausimas – ar LAT suformuota taisyklė, jog laikinai apribojant tėvų valdžią, neturi būti nurodomas konkretus apribojimo terminas, nelemia laikino ir neterminuoto tėvų valdžios apribojimų susitapatinimo ir ar turi prasmę šios sankcijos išskyrimas į laikiną ir neterminuotą formas. Vis dėlto, išsamiai išnagrinėjus abiejų institutų teisinį reglamentavimą, praktinį taikymą, bei įvertinus sukeliamų pasekmių sunkumą, darytina išvada, kad laikinas tėvų valdžios apribojimas nenustatant termino ir neterminuotas tėvų valdžios apribojimas negali būti sutapatinami.

3.2. TĖVŲ VALDŽIOS APRIBOJIMO PAGRINDŲ ANALIZĖ

Kaip jau minėta, tėvų valdžios apribojimo pagrindai yra numatyti CK 3.180 straipsnio 1 dalyje. Remiantis šia norma, tėvų valdžia ribojama, kai tėvas ar motina:

1. vengia atlikti savo pareigas vaikams;
2. piktnaudžiauja tėvų valdžia;
3. žiauriai elgiasi su vaiku;
4. daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu;
5. nesirūpina vaikais.⁶²

Toliau darbe bus tiriama kaip teismai, sprenddami klausimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo taikymo, interpretuoja šiuos CK įtvirtintus tėvų valdžios ribojimo pagrindus.

CK įtvirtinti tėvų valdžios ribojimo pagrindai yra tarpusavyje susiję ir nors vienos CK 3.180 straipsnyje nustatytų sąlygų buvimas yra pakankamas pagrindas taikyti laikiną ar neterminuotą tėvų valdžios apribojimą, dažniausiai tėvų kalti veiksmai apima iškart kelis minėtoje normoje nurodytus pagrindus. Pavyzdžiui, jei tėvai vengia atlikti savo pareigas vaikams – beveik visada tokiu atveju nustatomas ir nesirūpinimas vaikais.

⁶² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.180 str. 1 d.;

Arba, jei nustatomas žiaurus elgesys su vaikais – tokiu atveju, šie veiksmai dažnai apima ir piktnaudžiavimą tėvų valdžia, bei žalingos įtakos vaikams darymą amoraliu elgesiu. Dėl šios priežasties darbe bus analizuojamas ne kiekvienas tėvų valdžios pagrindas atskirai, bet tėvų valdžios apribojimo pagrindai bus tiriami sugrupuojant juos pagal pobūdį į pagrindus suponuojančius tėvų valdžios neįgyvendinimą ir suponuojančius tėvų valdžios įgyvendinimą pažeidžiant vaiko interesus.

Dažniausiai praktikoje tėvų valdžia yra apribojama, dėl tėvų valdžios neįgyvendinimo, tai yra- tėvų vengimo atlikti savo pareigas vaikams bei nesirūpinimo jais. Tėvų pareigų atlikimą galima suprasti kaip tėvų valdžios įgyvendinimą. CK įtvirtintoje teisės normoje, apibrėžiančioje tėvų valdžios turinį, nustatyta, kad tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti bei prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje.⁶³ Kaip jau minėta, tėvų pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis bei juos iki pilnametystės išlaikyti yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje: „tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“.⁶⁴ Lietuvos Respublikos teismai formuoja praktiką, jog jeigu tėvai nesirūpina savo vaikų sveikata, jų tinkamu auklėjimu, priežiūra, ugdymu, tinkamų buitinių sąlygų sudarymu, jų materialiai neišlaiko, reiškia, kad jie nevykdo savo konstitucinės pareigos, o tai yra pakankamas pagrindas taikyti tokiems tėvams sankciją – tėvų valdžios apribojimą.⁶⁵ Štai Plungės apylinkės teismas, sprenddamas tėvų valdžios apribojimo klausimą, nustatė, jog dėl nuolatinio alkoholio vartojimo, tėvai nesugeba tinkamai pasirūpinti savo vaiku – negamina jam maisto, jo neauklėja, nesirūpina, neužtikrina saugios ir normaliam vystymuisi būtinos aplinkos.⁶⁶ Įvertinus šias aplinkybes teismas nusprendė, jog yra CK 3.180 straipsnio 1 dalyje numatyti pagrindai riboti tėvo ir motinos valdžią. Sprenddamas dėl laikino ar terminuoto tėvų valdžios ribojimo, teismas nustatė, jog atsakovų – vaiko tėvų, elgesyje yra pastebima teigiama pažanga. Atsakovai nebevartoja alkoholio, geria alkoholio potraukį

⁶³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.155 str. 2 d.;

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014, 38 str.;

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje (duomenys neskelbtini) rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus v. S. ir V., Nr. 3K-3-310-915/2015*;

⁶⁶ Plungės apylinkės teismas. *2018 m. liepos 9 d. sprendimas civilinėje byloje Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos v. A. U., V. U., Nr. 2-2255-995/2018*;

mažinančius vaistus, yra pasirengę gydytis stacionariai, jei vaistai nepadėtų, abu dirba ūkyje, taigi, stengiasi keisti savo gyvenimo būdą ir sąlygas. Atsakovai teismo posėdžio metu nurodė, kad abu myli savo sūnų, norėtų, kad jis gyventų namuose, bendrauja su juo. Teismas padarė išvadą, jog byloje yra duomenų, pagrįstai leidžiančių tikėtis, kad atsakovų gyvenimo būdas iš esmės pasikeis, atsakovai susitvarkys buitį, nebevartos alkoholio, todėl nusprendė apriboti tėvų valdžią terminuotai. Taigi teismas įvertinęs aplinkybes, jog tėvai palaikė ryšį su vaiku, nebuvo visiškai jo apleidę, realiais veiksmais siekė pakeisti savo gyvenimo būdą ir susigrąžinti vaiką į šeimą, kurios leido pagrįstai tikėtis, kad ateityje tėvai galės tinkamai rūpintis vaiku, todėl padarė išvadą, jog neterminuotai riboti valdžią būtų neproporcinga bei pažeistų vaiko interesus, jo teisę augti biologinėje šeimoje.

Jei vaiko tėvai (tėvas ar motina) nerodo iniciatyvos keisti savo elgesio arba teismas nusprendžia, jog mažai tikėtina, jog tėvai pakeis savo elgesį, sudarydami palankią aplinką augti vaikui – tai sudaro pagrindą taikyti neterminuotą tėvų valdžios apribojimą. Štai Tauragės apylinkės teismas nustatė, kad atsakovė – vaiko motina, tinkamai nesirūpino savo, su laikiniais globėjais gyvenančiu, sūnumi, santykiai su sūnumi buvo šalti, išlaikymą teikdavo ne nuolatos, nerodė noro spręsti piktnaudžiavimo alkoholiu problemos, nedėjo jokių pastangų kad sūnus grįžtų į šeimą.⁶⁷ Atsakovė laukėsi antro vaiko, tačiau nesidomėjo nėštumo eiga, nesilankė pas gydytoją, nėštumo metu vartojo alkoholį, su vaikų teisių apsaugos bei socialinės pagalbos institucijomis, motina bendravo ir bendradarbiavo labai nenoriai, atsisakė bet kokios pagalbos. Šeimoje teigiamų pokyčių nebuvo užfiksuota. Byloje, taip pat buvo atsižvelgta ir į vaiko nuomonę, kuris nurodė, jog gyventi su mama nenori, nes pastaroji neturi galimybės jo išlaikyti ir auginti. Pati atsakovė, taip pat sutiko, kad jos, kaip motinos, valdžia būtų apribota neterminuotai. Įvertinęs šias aplinkybes, teismas motinos valdžią apribojo neterminuotai. Šioje byloje matoma kardinaliai priešinga situacija prieš tai nagrinėtai. Iš bylos aplinkybių yra aišku, jog ryšys tarp vaiko ir motinos buvo itin silpnas, santykiai šalti, vaiku buvo visiškai nesirūpinama, motina nesiėmė jokių priemonių keisti situaciją, sutiko su neterminuotu valdžios apribojimu. Visos šios aplinkybės atitinka CK 3.180 straipsnio trečioje dalyje įtvirtintas neterminuoto tėvų valdžios ribojimo sąlygas (visiškas nesirūpinimas vaiku ar žiaurus elgesys bei tikimybės, kad situacija pasikeis nebuvimas).

Teismų praktikoje žymiai rečiau pasitaiko atvejų, kuomet tėvų valdžia yra ribojama, dėl tėvų valdžios įgyvendinimo pažeidžiant vaiko interesus - piktnaudžiavimo tėvų valdžia,

⁶⁷ Tauragės apylinkės teismas. 2018 m. lapkričio 23 d. sprendimas civilinėje byloje Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Tauragės apskrities Vaiko teisių apsaugos skyrius v. J. B., Nr. e2-4878-220/2018;

žiauraus elgesio su vaiku ar dėl žalingos įtakos vaikui darymo amoraliu elgesiu. LAT nagrinėjamoje civilinėje byloje žemesnių instancijų teismai nustatė, jog vaikai daug kartų patyrė tėvo smurtą, patyčias, matė, kaip tėvas smurtauja prieš jų motiną. Teismai, konstatavo, jog vaikai neturi ryšio su kasatoriumi – vaiko tėvu, vengia su juo bendrauti, jaučia jam neapykantą, pyktį, baimę.⁶⁸ Dėl netinkamo, amoralaus tėvo elgesio kai kuriems vaikams išsivystė potrauminio streso sutrikimai. Taip pat teismų nustatyta, kad kasatoriui buvo iškelta baudžiamoji byla dėl vaikams padarytų nesunkių sveikatos sutrikdymų. Teismai nenustatė, kad padėtis galėtų pasikeisti, nes tėvas nemotyvuotas keisti savo gyvenimo būdo. LAT pažymėjo, kad esminis dalykas ribojant tėvų valdžią yra nustatyti tėvų veiksmus, kuriais dėl jų kaltės neįgyvendinama arba įgyvendinama priešingai vaiko interesams tėvų valdžia, ir įvertinti jų pobūdį. Taigi, LAT konstatavo, jog tėvas piktnaudžiavo tėvo valdžia, fiziškai ir psichologiškai žalodamas vaikus, darė jiems neigiamą įtaką, jo elgesys nesikeitė, vaikai ir toliau bijojo ir vengė bendravimo su juo, todėl teismai, vadovaudamiesi CK 3.180 straipsnio 1 dalimi, pagrįstai taikė neterminuotą tėvo valdžios apribojimą.

Vaikų auklėjimas ar drausminimas naudojant fizinę prievartą taip pat yra pagrindas tėvų valdžiai apriboti. 2018 m. byloje *Tlapak ir kiti v. Vokietija ir Wetjen ir kiti v. Vokietija* EŽTT sprendė ar Vokietijos nacionaliniai teismai teisėtai apribojo tėvų, gyvenančių Dvylikos Genčių Bažnyčios (vok. *Zwölf Stämme*, ang. *Twelve Tribes Church*) bendruomenėje Bavarijoje, valdžią. 2012 m. Vokietijos žiniasklaida pranešė, kad bažnyčios bendruomenės nariai savo vaikus „auklėdavo“ mušdami lazda. Šis pareiškimas buvo patvirtintas slapta kamera filmuota vaizdo medžiaga. 2013 m. Vokietijos teismai apribojo bendruomenėje gyvenančių tėvų valdžią į vaikus, vaikams nustatė globą. EŽTT sutiko su Vokietijos nacionalinių teismų sprendimu, kad sistemiškas vaikų mušimas yra pateisinamas pagrindas riboti tėvų valdžią. Savo sprendimą EŽTT grindė tuo, jog nežmoniškas ir žeminantis elgesys yra uždraustas EŽTK, taip pat buvo įvertinta tai, jog Vokietijos teismai ištyrė kiekvieno vaiko atvejį individualiai, bei pateikė išsamias priežastis, kodėl neįmanoma vaikų interesų užtikrinti kitomis priemonėmis (Vokietijos teismai sprendė, jog net jei konkretūs tėvai ir atsisakytų vaikų „auklėjimo“ mušant lazda, tai vis tiek neapsaugotų vaikų nuo kitų bendruomenės narių smurto).⁶⁹ Taigi fizinės

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje *D.P. v. A.P.*, Nr. 3K-3-544/2008;

⁶⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. kovo 22 d. sprendimas *Wetjen ir kiti v. Vokietija* byloje Nr. 68125/14;

bausmės, tikslu auklėti ar bausti vaikus už nepageidaujamą elgesį, taip pat yra laikoma smurtu ir žiauriu elgesiu su vaikais, todėl esant tokiems tėvų veiksams, sprendina dėl tėvų valdžios ribojimo.

Tėvų valdžia gali būti apribota, ne tik dėl jų pačių žiauraus elgesio su vaiku, bet ir dėl nesugebėjimo apsaugoti vaiko nuo žiauraus kitų asmenų elgesio bei nesugebėjimo užtikrinti vaikui saugios augti aplinkos. Štai Tauragės apylinkės teismas, sprenddamas motinos valdžios apribojimo klausimą, byloje nustatė faktines aplinkybes, jog vaikų mama girtauja, dėl to, nesugeba apginti vaikų nuo sugyventinio, kurio atžvilgiu buvo priimti apkaltinamieji nuosprendžiai dėl fizinio skausmo motinos dukroms sukėlimo ir jų tvirkinimo.⁷⁰ Teismas konstatavo, jog atsakovė, būdama atsakinga už nepilnamečių dukterų saugumą ir gerovę, neatliko savo kaip motinos pareigų apsaugoti savo dukras nuo sugyventinio nusikalstamų veiksmų. Iš byloje esančių įrodymų teismas sprendė, kad tikimybės, jog atsakovė pakeis savo gyvenimo būdą, beveik nėra, nes ji pati per pastaruosius metus nesiėmė jokios iniciatyvos, kad situacija keistųsi, neieškojo susidariusios problemos sprendimo būdų ir esama situacija, kuomet jos sugyventinis smurtauja prieš vaikus, jai tapo priimtina. Sprendžiant dėl motinos teisių apribojimo, buvo apklaustos nepilnametės dukros, kurios nesutiko, kad jų motinai būtų apribotos motinos valdžios teisės, tačiau į vaikų nuomonę atsižvelgta nebuvo - teismas nusprendė, jog nepilnamečių dukterų nuomonė prieštarauja jų pačių interesams ir neterminuotai apribojo motinos teises vaikų atžvilgiu. Taigi, tėvų valdžia gali būti apribota, ne tik dėl tėvo ar motinos žiauraus elgesio su vaikais, bet ir tais atvejais, kai tėvai nesugeba ir nesiima jokių priemonių apginti savo vaikų nuo žiauraus kitų asmenų elgesio. Visgi, darbo autoriaus nuomone, geriausias vaiko interesus, šioje byloje, geriau atitiktų laikinas motinos valdžios apribojimas, nes vaikai išreiškė norą gyventi kartu su mama, tai rodo, jog tarp vaikų ir motinos egzistuoja ryšys, santykiai nėra visiškai šalti, todėl egzistuoja tikimybė, jog laikino valdžios apribojimo pritaikymas, suveiktų prevenciškai ir taptų paskata motinai keisti savo gyvenimo būdą – gydytis nuo alkoholizmo bei nutraukti santykius su smurtaujančiu sugyventiniu. Kadangi, pagal LAT suformuotą precedentą, laikinas tėvų valdžios apribojimas turi būti taikomas nenustatant konkretaus termino, todėl, tokioje situacijoje kai vaikai išreiškia norą gyventi kartu su tėvu (motina), valdžią ribojant laikinai, iš esmės, yra taip pat užtikrinami vaiko interesai, kaip ir valdžią ribojant neterminuotai. Pritaikius neterminuotą motinos valdžios apribojimą, vaikai galės būti

⁷⁰ Tauragės apylinkės teismas. 2018 m. rugsėjo 12 d. sprendimas civilinėje byloje Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos v. I. R., Nr. e2-3434-439/2018;

įvaikinti be atskiro motinos sutikimo, tokiu atveju, žinant tai, jog vaikai išreiškė norą gyventi kartu su motina, tikėtina, kad įvaikinami, šie patirtų neigiamus psichologinius išgyvenimus ir didelį stresą, nes įvaikinimas prieštarautų jų išreikštai valiai.

Kaip jau minėta, tėvų valdžios ribojimo pagrindai numatyti CK 3.180 straipsnyje yra tarpusavyje susiję ir dažnai sunkiai atribojami, todėl teismų praktikoje, pasitaiko atvejų, kuomet tėvų valdžia yra apribojama, esant visiems penkiems pagrindams. Štai Šiaulių apylinkės teismais neterminuotai apribojo motinos teisės į visus septynis jos vaikus, esant visiems penkiems CK 3.180 str. numatytiems tėvų valdžios ribojimo pagrindams. Byloje buvo nustatyta, jog motina nesudarė vaikams saugių sąlygų, nesugebėjo apsaugoti vaikų nuo fizinio ir psichologinio sugyventinio bei kitų girtaujančių giminaičių smurto, pati naudojo psichologinį smurtą prieš vaikus, manipuliudama grasinimais nusižudyti, perkeldama kaltę dėl nesutarimų šeimoje vaikams⁷¹. Motinos sugyventinis ne kartą smurtavo prieš jos vaikus bei prieš pačią motiną vaikų akivaizdoje. Daugiavaikė motina, nuolat vartojo alkoholį, tačiau pati šios problemos nepripažino, atsisakė gydytis nuo priklausomybės, taip pat vedė asocialų gyvenimo būdą – niekada nedirbo ir darbo neieškojo, nuolat keisdavo sugyventinius, visiškai nesirūpino vaikų priežiūra bei auklėjimu. Dėl šių priežasčių, vaikams buvo paskirta laikina globa vaikų namuose, tačiau motina ne tik nesudarė sąlygų vaikams lengviau adaptuotis vaikų globos namuose, bet dar nuolat juos kaltino, baugino, grasindama jų nebelankyti, nuolat skambindavo vaikams telefonu ir sukeldavo kaltės, nerimo, baimės jausmus. Įvertinus visas šias aplinkybes, teismas konstatavo, jog yra visi penki CK 3.180 straipsnyje nurodyti pagrindai riboti motinos valdžią, bei nėra jokių duomenų, jog motinos elgesys gali ateityje keistis, todėl neterminuotai apribojo jos valdžią visų septynių vaikų atžvilgiu.

Kaip yra matoma iš analizuotų bylų, dažniausiai tėvų valdžios neįgyvendinimas (nesirūpinimas vaikais, vengimas atlikti tėvų pareigas) ar tėvų valdžios įgyvendinimas pažeidžiant vaiko interesus (žiaurus elgesys su vaiku ar žalingos įtakos amoraliu elgesiu darymas) yra piktnaudžiavimo alkoholiu ir gyvenimo skurde pasekmė (tėvai kuriems buvo apribota valdžia dažniausiai neturėjo pastovios darbo vietos, pagrindinis pajamų šaltinis buvo pašalpos). Tačiau, pats skurdas ir nesugebėjimas užtikrinti vaikams tinkamų materialinių sąlygų augti, nėra pakankamas pagrindas riboti tėvų valdžią. Kaip pažymi U. Kilkelly, EŽTK taikymo praktikoje buvo ne kartą vienareikšmiškai pabrėžta, jog tėvų teisės auginti ir auklėti savo vaikus apribojimas negali būti pateisinamas vien ta aplinkybe, kad

⁷¹ Šiaulių apylinkės teismas. 2017 m. gegužės 30 d. sprendimas civilinėje byloje Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. A. S., A. B. ir Ž. T., Nr. 2-543-907/2017;

vaiko interesai būtų geriau įgyvendinti jam augant globoje. Be to, remiantis EŽTT praktika, nagrinėjant nepakankamo vaiko poreikių tenkinimo atvejus, konkrečios bylos atveju būtina įvertinti, ar valstybės institucijos ėmėsi pakankamai prevencinių priemonių, galėjusių užkirsti kelią susiklosčiusiai situacijai atsirasti.⁷² Byloje *Wallova ir Walla v. Čekija*, EŽTT konstatavo, kad Čekijos teismai neteisėtai apribojo tėvų valdžią, penkių vaikų atžvilgiu, ir taip pažeidė EŽTK 8 straipsnį (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą), remiantis vien ta aplinkybe, kad tėvai nesugebėjo aprūpinti daugiavaikę šeimą pakankamo dydžio būstu. EŽTT konstatavo, kad problema buvo ne netinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas, bet išteklių trūkumas, kurią Čekijos valdžios institucijos galėjo išspręsti kitomis priemonėmis nei tėvų valdžios apribojimas, kuris turėtų būti taikomas tik išskirtiniais atvejais, kuomet nėra kitų problemos sprendimo būdų. Vienas iš šios problemos sprendimų būdų, EŽTT nuomone, galėjo būti šeimos gyvenimo sąlygų monitoringas bei konsultacijų teikimas kaip pagerinti buities sąlygas ir išspręsti susidariusią problemą.⁷³ Byloje *R.M.S. v. Ispanija*, kurioje buvo sprendžiama analogiška problema, EŽTT konstatavo, jog socialinės rūpybos institucijų paskirtis būtent ir yra padėti sunkumų patiriantiems asmenims, suteikti jiems pagalbą ir konsultuoti juos apie galimybę gauti įvairias išmokas bei teisę į socialinį būstą ir kitus finansinės problemos išsprendimo būdus. Atitinkamai, EŽTT nusprendė, kad teisę pažeidė ne vaikų motina, neužtikrindama šiems tinkamo būsto, bet Ispanijos valdžios institucijos, kurios neatliko reikalingų veiksmų ir nedėjo pakankamų pastangų užtikrinti pareiškėjos teisę gyventi su savo vaiku.⁷⁴ Taigi, remiantis EŽTT praktika, galima daryti išvadą, jog tėvų valdžios apribojimas remiantis vien tik sunkia šeimos materialine padėtimi, prieš tai nesuteikiant tėvams reikiamos pagalbos, finansinei problemai išspręsti, yra per daug griežta ir neteisėta tėvų teisių ribojimo priemonė.

Taigi, išanalizavus Lietuvos Respublikos teismų bei EŽTT praktiką, sprendžiant tėvų valdžios apribojimo klausimus, galima suformuluoti tokias išvadas bei pasiūlymus:

1. Sprendžiant klausimą, ar taikyti laikiną ar neterminuotą tėvų valdžios apribojimą, teismai turėtų vadovautis ne pavieniais faktais, bet išanalizuoti aplinkybių visumą: tėvų kaltais veiksmais vaikui sukeliama žalos dydį, tėvų gyvenimo būdą (ar

⁷² KILKELLY, Ursula. *The Child and the European Convention on Human Rights*. Hampshire: Ashgate Publishers, 1999. P. 265;

⁷³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 26 d. sprendimas *Wallova ir Walla v. Čekija*, byloje Nr. 23848/04;

⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. birželio 18 d. sprendimas *R.M.S. v. Ispanija*, byloje Nr. 28775/12;

piktnaudžiauja alkoholiu, ar dirba, ar prižiūri buitį ir pan.), ar tėvai imasi realių veiksmų keisti savo gyvenimo būdą ir taisyti situaciją, ar tėvai teikia išlaikymą vaikui, ar bendrauja su vaiku ir koku būdu, bei kaip dažnai tai daro, kaip vaikas jaučiasi bendraudamas su tėvais.

2. Neterminuotą tėvų valdžios apribojimą teismai turėtų taikyti tik kaip *ultima ratio* priemonę, kai nėra jokių kitų priemonių tinkamai apsaugoti vaiko interesus ir kai nėra duomenų, jog tėvų elgesys galėtų ateityje pasikeisti.
3. Pagrindu riboti tėvų valdžią gali būti ne tik tokie atvejai, kai tėvai patys smurtauja prieš vaiką, bet ir kai tėvas (motina) nesugeba apsaugoti vaiko nuo kitų asmenų (pvz. sugyventinio) smurto.
4. Jei vaikas išreiškia norą gyventi su tėvu, dėl kurio valdžios ribojimo yra sprendžiamas klausimas, teismai pirmiausia turėtų svarstyti galimybę taikyti laikiną tėvų valdžios apribojimą, kadangi laikinas valdžios apribojimas nustatomas nesusiejant jo su konkrečiu terminu, todėl tėvų valdžią ribojant laikinai, iš esmės, vaiko interesai yra užtikrinami taip pat, kaip ir tėvų valdžią ribojant neterminuotai, tačiau yra išvengiama neigiamos įtakos vaiko psichikos darymui galimo įvaikinimo prieš vaiko valią atveju.
5. Vien tėvų prasta materialinė padėtis, nėra pakankamas pagrindas jų valdžiai riboti. Jei tėvai dėl skurdo, nesugeba tinkamai užtikrinti vaiko interesų, jiems tai padaryti turėtų padėti valstybė (teikiant įvairias konsultacijas, patarimus ar remiant materialiai).

4. VAIKO PAĖMIMO IŠ JO ATSTOVŲ PAGAL ĮSTATYMĄ SAMPRATOS IR PAGRINDŲ ANALIZĖ

2018 m. liepos 1 d. įsigaliojo nauja, daug diskusijų kelianti, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija⁷⁵, įgyvendinanti vaiko teisių apsaugos institucinę reformą Lietuvoje. Daugiausia diskusijų kelia, būtent Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme bei jį lydiniuose poįstatyminiuose aktuose, įtvirtinta vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą tvarka.

Vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą institutas Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje atsirado dar 2001 m. kovo 3 d., priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnio papildymo įstatymą, tačiau šis institutas CK įtvirtintas, tik 2017 m. spalio 10 dieną priėmus CK papildymo 3.254¹ straipsniu įstatymą. Minėto straipsnio pirmoje dalyje daroma nuoroda, jog esant vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo pagrindams, išdėstytiems CK 3.254 straipsnyje, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nustatyta tvarka gali paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą.⁷⁶ Taigi, pagal CK vaiko paėmimo iš šeimos pagrindai sutampa su laikinosios globos (rūpybos) nustatymo pagrindais ir jie yra šie:

- 1) tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų yra dingę ir jų ieškoma (kol teismas tėvus pripažins nežinia kur esančiais arba paskelbs mirusiais);
- 2) tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali rūpintis vaiku dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių;
- 3) tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, netinkamai auklėja, naudoja smurtą arba kitaip piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui.⁷⁷

Kadangi CK 3.254 str. pirmame bei antrame punkte įtvirtinti laikinosios globos nustatymo (kartu ir vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą) pagrindai iš esmės sutampa su vaiko atskyrimo nuo tėvų pagrindais, o nagrinėjamo straipsnio trečiame punkte įtvirtinti pagrindai sutampa su tėvų valdžios apribojimo pagrindais, kyla vaiko paėmimo iš jo atstovų

⁷⁵ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*;

⁷⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.254¹ str. 1 dalis;

⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.254 str.;

pagal įstatymą instituto atribojimo nuo vaiko atskyrimo nuo tėvų bei tėvų valdžios apribojimo klausimas. Visų pirma, vaiko paėmimas iš jo atstovų pagal įstatymą, nuo kitų dviejų darbe nagrinėtų vaiko teisių apsaugos priemonių, skiriasi tuo, jog tai operatyvaus taikymo priemonė, taikoma kai reikia skubiai apsaugoti vaiko interesus, užtikrinti jo sveikatą ir saugumą, dėl šios priežasties, šį institutą pirmoji taiko valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija. Visgi, paėmus vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą yra ribojama EŽTK 8 straipsnyje įtvirtinta teisė į šeimos ir privataus gyvenimą gerbimą⁷⁸, todėl valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, paėmusi vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, privalo per tris darbo dienas kreiptis į teismą dėl leidimo paaimti vaiką suteikimo.⁷⁹ Visų antra, skirtingai nei vaiko atskyrimo nuo tėvų ar tėvų valdžios apribojimo atveju, paėmus vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, vaiko atstovams yra teikiama intensyvi valstybės pagalba, paskiriant atvejo vadybininką bei sudarant mobiliąją komandą.⁸⁰ Kai CK 3.254 straipsnio 3 punkte nustatyta pagrindu yra nustatyta vaiko laikinoji globa, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija ne vėliau kaip per 60 kalendorinių dienų nuo vaiko laikinosios globos nustatymo privalo kreiptis į teismą dėl tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo, išskyrus atvejus, kuriais, nustatčius vaiko laikinąją globą, tėvai (tėvas ar motina) deda pastangas pakeisti savo elgesį arba yra kitų priežasčių, kurios valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai leidžia pagrįstai manyti, kad egzistuoja reali galimybė grąžinti vaiką į šeimą.⁸¹ Tuo tarpu Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtinta, jog atvejo vadybos metu atliekant pagalbos plano peržiūrą ir paaiškėjus, kad, atlikus intensyvių mobiliosios komandos darbą su šeima ir pritaikius pagalbos plane nustatytas priemones, per 60 dienų vaiko tėvai ar kiti jo atstovai pagal įstatymą nedėjo pastangų ir nepakeitė savo elgesio, toliau vengia atlikti savo pareigas, auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia arba nesirūpina vaikais, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius Civilinio kodekso nustatyta tvarka kreipiasi į teismą dėl laikino ar neterminuoto tėvų valdžios apribojimo, vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymo ir išlaikymo vaikui priteisimo.⁸² Įvertinus šias

⁷⁸ 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987, 8 str.;

⁷⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.254¹ str. 2 dalis;

⁸⁰ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 40 str. 1 d. 2 p.;

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 3.180 str. 2 dalis;

⁸² Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 40 str. 6 d.;

teisės norma, galima teigti, jog vaiko paėmimas iš jo atstovų pagal įstatymą yra prevencinio pobūdžio priemonė, kurios tikslas - suteikus vaiko atstovams pagal įstatymą intensyvią specialistų pagalbą, eliminuoti socialinės rizikos veiksnius bei pakeisti tėvų netinkamą elgesį su vaiku, paruošiant juos pilnaverčiui teisėtų vaiko interesų įgyvendinimui.

Daugiausia neaiškumų kyla taikant vaikų paėmimą iš atstovų pagal įstatymą, esant CK 3.254 str. trečiame punkte esančioms aplinkybėms, nes šiuo atveju reikia įrodyti subjektyvias aplinkybes, pavyzdžiui, netinkamą auklėjimą, taip pat būtina įrodyti, jog esant šioms aplinkybėms, kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi ir saugumui. CK, darydamas nuorodą į laikinosios globos (rūpybos) nustatymą reglamentuojantį straipsnį, tik abstrakčiai nurodo sąlygas, tačiau nepateikia aiškaus vertinimo modelio, kokiais atvejais vaikai turėtų būti paimami iš šeimos - dauguma CK 3.254 str. išvardintų aplinkybių yra vertinamojo pobūdžio ir pačiame CK nėra paaiškinama kaip jas reikėtų vertinti (nepateikiama smurto sąvoka, kokiais kriterijais remiantis turėtų būti vertinamas pavojus vaikui ir t.t.), todėl atsakymo į šį klausimą reikia ieškoti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ir jį lydinčiuose poįstatyminiuose aktuose.

Vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą procedūrą galima išskirti į du etapus – neteisminį ir teisminį. Pirmasis, neteisminis etapas, yra atliekamas Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos (toliau – VTAĮT) darbuotojams nustatant grėsmės lygį vaikui. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtinta, jog yra du grėsmės vaikui lygiai: pirmasis ir antrasis. Pirmasis grėsmės vaikui lygis nustatomas, kai VTAĮT nenustato pavojaus vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei, tačiau nustato vaiko funkcionavimo ir socialinės aplinkos rizikos veiksnius bei rizikos veiksnius, susijusius su vaiko tėvais ar kitais jo atstovais pagal įstatymą ir jų santykiais su vaiku ir kai vaiko tėvai ar kiti jo atstovai pagal įstatymą neužtikrina vaiko teisių ir teisėtų interesų.⁸³ Antrasis grėsmės vaikui lygis nustatomas, kai VTAĮT nustato pavojų vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei, kuris yra susijęs su vaiko funkcionavimo ir socialinės aplinkos rizikos veiksniais bei rizikos veiksniais, susijusiais su vaiko tėvais ar kitais jo atstovais pagal įstatymą ir jų santykiais su vaiku.⁸⁴ Vertinant šią sąvoką, svarbu akcentuoti, jog vaiko paėmimui iš jo atstovų pagal įstatymą taikymui, neužtenka formaliai nustatyti antrojo grėsmės lygio vaikui, taip pat būtina įvertinti, ar atstovų neteisėti veiksmai ar neveikimas kelia pavojų vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei.

⁸³ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 38 str. 2 d.;

⁸⁴ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 38 str. 3 d.;

VTAIT duomenimis, 48% atvejų grėsmės vaikui lygis yra vertinamas, tačiau dėl pagrindų nebuvimo, nėra nustatomas joks grėsmės lygis, pirmasis grėsmės lygis yra nustatomas 44% atvejų, o antrasis grėsmės lygis yra nustatomas 8% atvejų. Nustačius pirmąjį grėsmės vaikui lygį yra taikoma atvejo vadyba ir sudaromas pagalbos šeimai planas, tačiau pagalba teikiama šeimoje, nepaimant vaiko iš atstovų pagal įstatymą. Nustačius antrąjį grėsmės lygį vaikui - pagalba vaiko atstovams yra teikiama paėmus vaiką iš jų ir laikinai apgyvendinus kitoje gyvenamojoje vietoje. Vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą sąvokos Vaiko teisių pagrindų įstatyme pateikta nėra, tačiau ji yra suformuluota Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu patvirtintame „Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos apraše“ (toliau – Aprašas): „vaiko paėmimas iš jo atstovų pagal įstatymą – valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos vykdoma vaiko teisių apsaugos priemonė, nustačius antrąjį grėsmės vaikui lygį“.⁸⁵ Šiame poįstatyminiame akte, yra pateikta dar viena - vaiko paėmimo iš jam nesaugios aplinkos sąvoka. Vaiko paėmimas iš jam nesaugios aplinkos apibrėžiamas kaip „valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vykdoma laikina vaiko teisių apsaugos priemonė vaiko saugumui užtikrinti, kai kyla grėsmė jo saugumui, sveikatai ar gyvybei, iki bus nustatytas grėsmės vaikui lygis“.⁸⁶

Vaiko paėmimas iš jam nesaugios aplinkos yra taikomas tuo atveju, kai kyla realus pavojus vaiko saugumui, sveikatai ar net gyvybei ir reikia skubiai apsaugoti vaiką, tačiau nėra laiko Grėsmės lygio vaikui nustatymo anketai užpildyti ir antrajam grėsmės lygiui nustatyti, todėl tokiu atveju, vaikas yra paimamas iš nesaugios aplinkos ir užpildomas vaiko paėmimo iš jam nesaugios aplinkos aktas (Aprašo antras priedas). Vaiko paėmimo iš jam nesaugios aplinkos akte yra nurodomi keturi atvejai, kada gali kilti tokia situacija: 1) grėsmės vaikui lygio vertinimo metu kilo realus pavojus vaiko ir Tarnybos specialisto sveikatai ir (ar) gyvybei; 2) vaikas paliekamas be priežiūros arba paliekamas prižiūrėti asmenims, kurie netinkamai juo rūpinasi, ir dėl to kyla grėsmė vaiko sveikatai ar net gyvybei; 3) atstovai (arba turimas vienintelis iš atstovų) yra dingę ir jų ieškoma (kol teismas tėvus pripažins nežinia kur esančiais arba paskelbs mirusiais); 4) atstovas (arba turimas vienintelis iš atstovų) laikinai negali rūpintis vaiku dėl abiejų atstovų ar vieno iš jų ligos,

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaiko lygio nustatymo tvarkos aprašas. TAR, 2018-05-22, Nr. 8180, 2.2. papunktis;

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaiko lygio nustatymo tvarkos aprašas. TAR, 2018-05-22, Nr. 8180, 2.1. papunktis;

suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių.⁸⁷ VTAIT specialistas Grėsmės vaikui lygio nustatymo anketą užpildo per 2 darbo dienas nuo vaiko paėmimo iš jam nesaugios aplinkos. Svarbu akcentuoti, jog vaiko paėmimas iš nesaugios aplinkos, nėra analogiška priemonė vaiko paėmimui iš atstovų pagal įstatymą, nes tai tik laikino pobūdžio priemonė, skirta skubiai apsaugoti vaiko sveikatą, saugumą ar gyvybę, kai objektyviai nėra laiko grėsmės lygiui nustatyti.

Apibendrinant išanalizuotas Vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos aprašo normas, galima daryti išvadą, jog vaiko paėmimas iš atstovų pagal įstatymą yra galimas esant dviem sąlygoms: 1) vaiko atstovai pagal įstatymą kelia realų pavojų vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei vaiko gyvenamojoje vietoje ar nesiima reikiamų veiksmų vaiko saugumui užtikrinti ir taip sudaro sąlygas atsirasti grėsmei vaiko sveikatai ar gyvybei; 2) yra nustatytas antrasis grėsmės vaikui lygis.

Aprašo pirmajame priede yra pateikiama grėsmės vaikui lygio vertinimo anketa (toliau – Anketa). Anketoje yra nurodyti 33 vertinimo kriterijai - grėsmės vaikui rizikos veiksniai, kurie yra išskirti į keturias grupes: vaiko funkcionavimo rizikos veiksniai, rizikos veiksniai, susiję su vaiko atstovais pagal įstatymą, rizikos veiksniai, susiję su tėvystės įgūdžiais ir bendravimu (santykiu) su vaiku bei rizikos veiksniai, susiję su socialine aplinka. Iš šių 33 rizikos veiksnių, 14 yra išskirti kaip aukštos rizikos veiksniai. VTAIT darbuotojas nustatydamas grėsmės lygį vaikui, pildo Anketą žymėdamas rizikos veiksnius kurie atitinka vertinamą situaciją. Pirmas grėsmės lygis yra nustatomas, kai pažymimas bent vienas iš aukštos rizikos veiksnių ir / arba ne mažiau nei penki kiti rizikos veiksniai. Antrojo grėsmės vaikui lygio ir pagrindo paimti vaiką iš šeimos nustatymas yra susietas su vaiko amžiumi, t.y., antrasis grėsmės lygis vaikui yra nustatomas kai: vaikas yra 0–3 metų ir vaiko atžvilgiu iš aukštos rizikos veiksnių nustatytas ne mažiau nei vienas rizikos veiksnys; vaikas yra 4–6 metų ir vaiko atžvilgiu iš aukštos rizikos veiksnių nustatyti ne mažiau nei du rizikos veiksniai; vaikas yra 7–17 metų ir vaiko atžvilgiu iš aukštos rizikos veiksnių nustatyti ne mažiau nei penki rizikos veiksniai.⁸⁸

Dėl vartojamos smurto sąvokos, daugiausia diskusijų kelia 1.1. Anketos punkte nurodyto aukštos rizikos veiksnio -smurtas prieš vaiką, praktinis taikymas. Naujoje Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijoje nurodoma, jog smurtas prieš vaiką – veikimu ar

⁸⁷ Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos aprašo 2 priedas – Vaiko paėmimo iš jam nesaugios aplinkos aktas;

⁸⁸ Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos aprašo 1 priedas – Grėsmės vaikui lygio nustatymo anketa;

neveikimu vaikui daromas tiesioginis ar netiesioginis tyčinis fizinis, psichologinis, seksualinis poveikis, jeigu dėl to vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata, normali raida, jam sukeltas skausmas ar pavojus gyvybei, sveikatai, normaliai raidai ar pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas. Smurtu prieš vaiką taip pat laikoma vaiko nepriežiūra.⁸⁹ Nagrinėjamame įstatyme taip pat įtvirtinta, jog draudžiamas visų formų smurtas prieš vaiką ir vaikas, nukentėjęs nuo bet kokios formos smurto, turi teisę į jo poreikius ir geriausius interesus atitinkančią pagalbą.⁹⁰ Naujos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijos oponentai, kritiškai vertina tai, kad į smurto sąvoką buvo įtraukta psichologinis smurtas bei vaiko nepriežiūra (pavyzdžiui: “išplėstas smurto apibrėžimas, apimantis ir nepriežiūrą, ir psichologinį smurtą, ir vaiko orumo pažeminimą, sudarė sąlygas pritaikyti grėsmės lygius kiekvienai šeimai, ištikus krizei, sukilus emocinei tėvų reakcijai ar kitais šeimos kasdienio gyvenimo atvejais, niekaip nežalojančiais vaiko raidos, o priešingai – padedančiais auginti atsparumą ir savarankiškumą.”⁹¹). Tokios abejonės, kad išplėstas smurto apibrėžimas sudaro prielaidas pritaikyti grėsmės lygius visoms šeimoms yra nepagrįstos – tiek psichologinio smurto, tiek vaiko nepriežiūros sąvokos yra pateiktos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, ir nustatant grėsmės vaikui lygį, turėtų būti vadovaujama būtent šiais įstatyme numatytais apibrėžimais. Įstatyme nurodyta, jog psichologinis smurtas – tai tyčinis sistemingas vaiko teisės į identišką pažeidinėjimas, vaiko žeminimas, patyčios, gąsdinimas, būtinos vaiko normaliai raidai veiklos trikdyimas, asocialaus elgesio skatinimas ar kitokia nefizinio kontakto elgsena (veiksmai ar neveikimas), dėl kurios vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata ar normali raida arba sukeltas pavojus vaiko gyvybei, sveikatai, normaliai raidai ar pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas.⁹² Vaiko nepriežiūra suprantama kaip – tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą ar už vaiko priežiūrą atsakingo asmens nuolatinis vaikui būtinų fizinių, emocinių ir socialinių poreikių netenkinimas ar aplaidus tenkinimas, dėl kurio vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata ar normali raida arba sukeltas pavojus vaiko

⁸⁹ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 2 str. 9 d.;

⁹⁰ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 20 str.;

⁹¹ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo Nr. XIII-643 įstatymo projekto, 2018-11-23;

⁹² Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 3 str. 2 p.;

gyvybei, sveikatai ar normaliai raidai.⁹³ Taigi ne bet koks psichologinis poveikis ir ne bet koks priežiūros trūkumas yra laikoma smurtu prieš vaiką. Siekiant konstatuoti, jog tėvų veiksmai ar neveikimas yra psichologinis smurtas ar nepriežiūra, kaip smurto forma, būtina nustatyti dvi aplinkybes: 1) nuolatinius ir sistemingus tėvų veiksmus ar neveikimą, priešingą vaiko interesams; 2) faktą, jog dėl šių veiksmų ar neveikimo vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata ar normali raida arba sukeltas pavojus vaiko gyvybei, sveikatai ar normaliai raidai. Jei yra nustatoma pavienė ir vaiko gyvybei, sveikatai ar normaliai raidai pavojaus nekelianti aplinkybė, pavyzdžiui, tai, jog VTAIT darbuotojų atvykimo metu, vaikas aprengtas nešvariais ar suplyšusiais drabužiais, tai negali būti vertinama kaip pakankamas pagrindas paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą. Visgi, darbo autorius sutinka, kad neaiškumų kelia vaiko garbės ir (ar) orumo pažeminimo laikymas smurtu remiantis Įstatyme apibrėžta sąvoka. Asmens garbės ir orumo gynimo institutas yra įtvirtintas CK 2.24 straipsnyje, tačiau šiame straipsnyje, garbės ir orumo pažeidimas yra išimtinai siejamas su viešu ir tikrovės neatitinkančiu duomenų paskleidimu, taigi akivaizdu, jog Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme garbės ir (ar) orumo gynimo sąvoka yra vartojama kita prasme. Visgi, nei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, nei Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos apraše nėra pateikiama šios sąvokos apibrėžimo. Taigi, nustatinėjant grėsmės lygį vaikui, šios sąvokos vertinimas yra paliekamas VTAIT darbuotojų diskrecijai, tokiu būdu, yra sukuriamas tam tikras teisinis neaiškumas, nes garbės ir orumo sąvoką galima suprasti ir interpretuoti labai įvairiai. Galima užduoti retorinį klausimą, ar, tarkime, vaiko „pastatymas į kampa“, pažeidžia vaiko orumą, ir jei taip, ar tai tikrai yra pakankamas pagrindas VTAIT darbuotojams paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą? Šis netikrumas galėtų būti išsprendžiamas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nurodant vaiko garbės ir (ar) orumo pažeidimo sąvokos apibrėžimą arba įtvirtinant kriterijus, kuriais remiantis būtų galima nustatyti šios vaiko teisės pažeidimą.

Taip pat klausimų kelia ir Anketos 2.2. punkte nurodyto aukštos rizikos veiksnio – „atstovų apsvaigimas nuo alkoholio ar kitų psichoaktyviųjų medžiagų“, taikymas. Ši rizikos veiksnį išnagrinėti yra itin svarbu, nes kaip atskleidžia teismų praktikos, tėvų valdžios ribojimo bylose, analizė, dauguma vaiko teisių ir interesų pažeidimų yra tiesioginis tėvų piktnaudžiavimo alkoholiu padarinys. Nei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, nei Apraše, nei jo priede nėra sukonkretinama, koks tėvų apsvaigimo laipsnis yra

⁹³ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 3 str. 4 p.;

pakankamas pagrindas paimti vaikus iš jų, todėl vertinant šį rizikos veiksnį formaliai, tokioje situacijoje, kai tėvai išgeria kelias taures vyno ar kito alkoholinio gėrimo, tai tampa pagrindu paimti iš šeimos vaiką, nepaisant to, jog tėvų apsvaigimas nesukelia grėsmės vaiko saugumui ar sveikatai. Darbo autoriaus nuomone, reikėtų sukonkretinti, kokio sunkumo tėvų apsvaigimas turėtų būti laikomas aukštos rizikos veiksmu. Pavyzdžiui, šis aukštos rizikos veiksnys galėtų būti suformuluotas taip: „Vaiko atstovo apsvaigimas nuo alkoholio ar kitų psichoaktyviųjų medžiagų, dėl kurio asmuo yra nepajėgus pasirūpinti vaiku, užtikrinti vaiko sveikatos bei saugumo.“ Toks aiškinimas atitinka Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtintą, nuostatą, jog antrasis grėsmės vaikui lygis nustatomas, kai Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba ar jos įgaliotas teritorinis skyrius nustato pavojų vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei <...>⁹⁴, taip pat ir EŽTT praktiką, kurioje ne kartą buvo suformuluota taisyklė, jog vaikas gali būti atskirtas (plačiąja prasme) nuo tėvų tik išskirtiniais atvejais, kuomet jokiais kitomis priemonėmis vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinti neįmanoma.⁹⁵

Taip pat nemažai diskusijų kelia ir 2.11 Anketos punkte nurodytas aukštos rizikos veiksnys - vaiko palikimas be priežiūros arba palikimas prižiūrėti asmenims, kurie netinkamai juo rūpinasi, ir dėl to kyla grėsmė vaiko sveikatai ar gyvybei. Šis aukštos rizikos veiksnys nustatomas, tada kai vaikas iki 6 metų be objektyvios būtinybės lieka be vyresnių kaip 14 metų asmenų priežiūros.⁹⁶ Įstatymo svarstymo metu komitete buvo iškeltos diskusijos ar neverta įstatymo nuostatos papildyti kad vaikas negali būti paliktas be tėvų ar kitų asmenų priežiūros ilgą laiko tarpą, tačiau šis siūlymas buvo atmestas, nes visiškai nėra aišku, kiek trunka ilgas laiko tarpas, todėl labai sunku būtų tokią nuostatą taikyti praktikoje. Dabar galiojančioje teisės normoje nurodytas „objektyvios būtinybės“ kriterijus, todėl jei kiltų klausimas ar atstovai pagal įstatymą tinkamai rūpinosi vaiku, turėtų būti sprendžiamas klausimas ne ar vaikui objektyviai reikėjo priežiūros, bet ar vaiko atstovai pagal įstatymą turėjo objektyvų interesą palikti vaiką vieną be priežiūros. Taigi, yra sudaroma galimybė, teisėtai palikti vaiką be priežiūros, tačiau tam reikia objektyviai pagrįstos priežasties. Paminėtina, kad magistro darbo rašymo metu Seime yra užregistruotas, Komiteto pritarimą

⁹⁴ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 38 str. 3 d.;

⁹⁵ Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 26 d. sprendimas *Kutzner v. Germany*, byloje Nr. 46544/99, Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 26 d. sprendimas *Wallova ir Walla v. Čekija*, byloje Nr. 23848/04 ;

⁹⁶ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*, 31 str. 7 d.;

gavęs, Pasiūlymas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projektui, kuriame siūloma Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą papildyti nuostata, jog palikimu be priežiūros nelaikomas trumpalaikis (iki 15 min. trukmės) vaiko iki 6 metų palikimas saugioje aplinkoje su 7-13 metų amžiaus asmenimis, kurie pagal savo brandą yra pajėgūs esamoje situacijoje juo pasirūpinti.⁹⁷ Šis pasiūlymas yra aiškesnis, nei išsakytas Komitete svarstant Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, ir juo siekiama objektyviai pateisinamų tikslų – palengvinti šeimų, ypač daugiavaikių buitį, tvarkant kasdienes reikalus (pvz. žemės ūkio darbai, nuėjimas į parduotuvę ir pan.). Tačiau, manytina, kad šios teisės normos įgyvendinimas praktikoje taip pat gali sukelti problemų ir dėl to skatinti piktnaudžiavimą, nes teismams ir vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistams būtų sudėtinga nustatyti ir „išmatuoti“ penkiolikos minučių trukmės laikotarpį, kuriuo metu vaikas buvo paliktas be vyresnių asmenų priežiūros.

Nors vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai gali nedelsiant paimti vaiką iš jam pavojų keliančios aplinkos, konstatavus antrą grėsmės lygį, tačiau ilgalaikis vaiko paėmimas ir perdavimas laikiniems globėjams yra galimas tik teismo leidimu. Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, paėmusi vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, privalo ne vėliau kaip per tris darbo dienas kreiptis į teismą dėl leidimo paimti vaiką suteikimo.⁹⁸ Pagal VTAIT statistiką, laikotarpiu nuo 2018 m. liepos 1 d. iki 2018 m. gruodžio 31 d., teismai tenkino net 97% prašymų dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą išdavimo (pateikta 700 prašymų, iš jų teismas netenkino vos 20 prašymų). Teismas sprendamas dėl leidimo paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą įvertina ar pagrįstai buvo nustatytas antrasis grėsmės lygis vaikui, tai yra, ar grėsmės vaikui lygio nustatymo metu susidariusios aplinkybės pagrįstai leido spręsti apie kilusį realų pavojų vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui. Štai Šiaulių apygardos teismas sprendė bylą kurioje buvo nustatyta, jog, vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai, gavę iškvietimą, nustatė, kad vaikas buvo paliktas be priežiūros, nesaugioje aplinkoje, aplink esant neblaiviems ir triukšmaujantiems asmenims, motina galimai vaiką girdė alumi. Vaiko motina pasiėmusi vaiką į rankas šaukė, kad jo niekam neatiduos, elgėsi agresyviai, jai buvo nustatytas 1,52 promilių girtumas, taip pat šeimoje anksčiau buvo nustatytas fizinio,

⁹⁷ Pasiūlymas Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIII P-3034(3), 1 p., 2019 m. kovo 14 d.;

⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 3.254¹ str. 2 dalis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807, 42 str. 1 d., 2 p.;

psichologinio smurto naudojimas prieš kitus šeimos narius.⁹⁹ Atsižvelgę į nurodytus aukštos rizikos veiksnius, vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai nustatė antrąją grėsmės vaikui lygį ir laikinai paėmė vaiką iš jo motinos. Pirmos instancijos teismas išdavė leidimą paimti vaiką iš motinos, jo poziciją palaikė ir apeliacinės instancijos teismas, konstatavęs, jog grėsmės lygiui nustatymo vertinimo metu kilo realus pavojus vaiko sveikatai ir (ar) gyvybei, todėl buvo pagrindas išduoti teismo leidimą paimti vaiką iš vaiko motinos.¹⁰⁰

Vilniaus apygardos teismas nagrinėjo bylą¹⁰¹ kurioje, susiklostė, iš pirmo žvilgsnio, panaši situaciją į prieš tai nagrinėtą, bet teismo sprendimas buvo kitoks – leidimas paimti vaiką iš šeimos nebuvo duotas. Pirmos instancijos teismas nustatė, jog vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai, atvykę į šeimą, rado abu vaiko tėvus namuose neblaivius (nustatytas 4.17 ir 3.12 promilių neblaivumas), o jų mažametė dukra vaikštinėjo kieme viena be tinkamos suaugusiųjų priežiūros. Vaikas buvo paimtas iš nesaugios aplinkos, o kitą dieną – užpildyta grėsmės vaikui lygio nustatymo anketa ir nustatytas antrasis grėsmės lygis. Nepaisant to, pirmosios instancijos teismas neišdavė leidimo paimti vaiką iš tėvų, jis savo sprendimą grindė, tuo, jog šeimoje niekada nebuvo nustatyta fizinio ar psichologinio smurto naudojimo atvejų prieš vaiką, abu tėvai yra dirbantys bei dalyvauja programose galinčiose padėti jiems atsisakyti priklausomybės nuo alkoholio. Teismas vertino, kad nustatytos aplinkybės patvirtina tėvų siekį užtikrinti sveiką ir saugią aplinką nepilnamečiam vaikui bei apsaugoti vaiko interesus.¹⁰² Tokią pirmosios instancijos poziciją, palaikė ir Vilniaus apygardos teismas. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, jog sprendžiant tokio pobūdžio bylas, svarbiausia yra nustatyti vaiko interesus ir kas juos geriausiai galėtų užtikrinti, taip pat ar tėvai buvo pakankamai įtraukti į sprendimų priėmimo procesą ir ar vaikas buvo išklaustas. Teismas atkreipė dėmesį, kad vaikas nurodė, kad nori sugrįžti pas tėvus, jie jos neskriaudžia, nemuša ir nešaukia ant jo. Buvo nustatyta, kad pranešimo apie galimą grėsmę vaiko sveikatai ir saugumui dieną, vaikas buvo visiškai

⁹⁹ Šiaulių apygardos teismas. 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo tėvų išdavimo, suinteresuoti asmenys – I. B. ir K. M., .Nr. e2S-721-357/2018;

¹⁰⁰ Šiaulių apygardos teismas. 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo tėvų išdavimo, suinteresuoti asmenys – I. B. ir K. M., .Nr. e2S-721-357/2018;

¹⁰¹ Vilniaus apygardos teismas. 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo tėvų išdavimo, suinteresuoti asmenys – A. K., A. K., Švenčionėlių socialinių paslaugų centras., Nr. e2S-2817-803/2018;

¹⁰² Vilniaus apygardos teismas. 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo tėvų išdavimo, suinteresuoti asmenys – A. K., A. K., Švenčionėlių socialinių paslaugų centras., Nr. e2S-2817-803/2018;

sveikas, nenustatyta jokių sužalojimų ar galimo smurto padarinių, tėvus ir vaiką sieja stiprus ir saugus emocinis ryšys, nėra duomenų, jog nagrinėjama situacija būtų pasikartojanti, tėvai rodo savo rūpestį, domisi dukros interesais, pripažįsta savo priklausomybę alkoholiui ir stengiasi savo elgesį pakeisti. Teismas, remdamasis EŽTT praktika, akcentavo, kad šeimos išskyrimas yra išimtinė priemonė ir, kaip išskirtinai rimtas apribojimas, turi būti pagrįstas pakankamais ir svariais argumentais, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus¹⁰³. Įvertinęs visas šias aplinkybes, apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad, nors ir buvo nustatytas antrasis grėsmės lygis vaikui, tačiau bylos duomenimis nėra nustatyta aplinkybių, kurios pagrįstų šeimos išskyrimą, kaip išimtinę priemonę ir kaip išskirtinai rimtą apribojimą ir nėra pagrindo abejoti, jog tėvų ir vaiko ryšys nėra pakankamas sveikai vaiko raidai ir tolimesniam vystymuisi, ar pažeidžia vaiko interesus ir teisę į saugią vaikystę.¹⁰⁴

Spėsdamas dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą suteikimo, bendrą šeimos situaciją ir vaiko-tėvo ryšio stiprumą, o ne tik aplinkybes susiklosčiusias grėsmės vaikui lygio nustatymo metu, vertino ir Klaipėdos apygardos teismas¹⁰⁵. Nagrinėjamoje byloje buvo nustatyta, jog vaiko teisių apsaugos tarnyba gavo pranešimą, jog dukrą iš darželio pasiėmė neblaivi motina. Tarnybos darbuotojai, kartu su policija, atvykę į motinos gyvenamąją vietą, nustatė, jog ši yra akivaizdžiai neblaivi, taip pat ji elgėsi neadekvačiai (tarnybos vertinimu) ir agresyviai: rékavo, šaukė kad niekam neatiduos vaiko, užpuolė policijos pareigūnus. Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai konstatavo antrąją grėsmės vaikui lygį ir paėmė vaiką iš nesaugios aplinkos. Pirmosios instancijos teismas leidimo paimti vaiką iš motinos nedavė, nes nenustatė, kad mama keltų realų pavojų nepilnamečio vaiko saugumui, sveikatai ar gyvybei. Apeliaciniame skunde pareiškėjas (VTAĮT) teigė, jog vaiko paėmimo iš motinos metu, ši buvo akivaizdžiai neblaivi, nuo jos sklido stiprus alkoholio kvapas, jos koordinacija buvo sutrikusi, trūko sąmoningumo jos kalboje ir veiksmuose, todėl kilo pavojus vaiko sveikatai ir saugumui, taip pat buvo nustatyti aukštos rizikos veiksniai, kuriems esant vaikas privalo būti paimtas iš šeimos. Visgi, apeliacinės instancijos teismas palaikė pirmos instancijos teismo sprendimą.

¹⁰³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 13 d. sprendimas *Scozzari ir Giunta prieš Italiją*, byloje Nr. 39221/98;

¹⁰⁴ Vilniaus apygardos teismas. 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *el teismo leidimo paimti vaiką iš jo tėvų išdavimo, suinteresuoti asmenys – A. K., A. K., Švenčionėlių socialinių paslaugų centras.*, Nr. e2S-2817-803/2018;

¹⁰⁵ Klaipėdos apygardos teismas. 2019 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje *dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo motinos išdavimo, suinteresuotas asmuo – A. S.*, Nr. e2s-854-613/2019;

Klaipėdos apygardos teismas remdamasis LAT suformuluota taisykle, jog kiekvienu atveju sprendžiant dėl vaiko interesų turi būti įvertinama reikšmingų faktų visuma¹⁰⁶, įvertino, jog vaiko motina nėra bausta administracine tvarka, yra dirbanti, taip pat tai, jog vaikas nori gyventi kartu su motina. Taip pat, kaip ir prieš tai nagrinėtoje byloje, pasiremė EŽTT jurisprudencijoje suformuotu principu, jog šeimos išskyrimas yra išimtinė priemonė ir, kaip išskirtinai rimtas apribojimas, turi būti pagrįstas pakankamais ir svariais argumentais, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus. Įvertinęs, tai kas išdėstyta, Klaipėdos apygardos teismas nusprendė, jog nėra nustatyta aplinkybių, kurios pagrįstų šeimos išskyrimą, kaip išimtinę priemonę ir kaip išskirtinai rimtą apribojimą, todėl nėra pagrindo abejoti, jog motinos ir vaiko ryšys nėra pakankamas sveikai vaiko raidai ir tolimesniam vystymuisi, ar pažeidžia vaiko interesus ir teisę į saugią vaikystę.¹⁰⁷

Darbo autoriaus nuomone, Vilniaus apygardos teismas bylą (Nr. *e2S-2817-803/2018*) bei Klaipėdos apygardos teismas bylą (Nr. *e2s-854-613/2019*) išnagrinėjo išsamiau, įvertino daugiau faktinių aplinkybių, todėl priėmė geriau vaiko interesus atitinkančius sprendimus, nei Šiaulių apygardos teismas byloje Nr. *e2S-721-357/2018*. Šiaulių apygardos teismas konstatavo, faktą, jog grėsmės lygiui nustatymo metu kilo realus pavojus vaiko sveikatai ir (ar) gyvybei, todėl padarė išvadą, jog yra pagrindas išduoti teismo leidimą paimti vaiką iš atstovo, o Vilniaus ir Klaipėdos apygardų teismai, ne tik formaliai vertino ar kilo grėsmė vaikui grėsmės lygio nustatymo metu, bet ir ištyrė faktinių aplinkybių, susijusių su vaiku ir tėvais bei jų tarpusavio santykiais, visumą, nustatė kokia vaiko teisių ir interesų užtikrinimo būklė šeimoje yra nuolatos, o ne tik grėsmės lygio nustatymo metu ir priėmė sprendimą atsižvelgdami į geriausius vaiko interesus. Darbo autorius sutinka, jog, Šiaulių apygardos teismo nagrinėtoje byloje, taip pat buvo pagrindas duoti leidimą vaiko paėmimui iš atstovų, nes, įvertinus byloje nustatytas aplinkybes, galima pagrįstai manyti, jog vaikui gyvenant su motina kilo pavojus vaiko sveikatai bei saugumui (vaikui galimai buvo duodamas vartoti alkoholis, šeimoje anksčiau buvo nustatytas fizinio, psichologinio smurto naudojimas prieš kitus šeimos narius), tačiau, autoriaus nuomone, sprendžiant dėl leidimo paimti vaiką iš atstovų suteikimo, turėtų būti vertinama ne tik situacija esanti grėsmės lygio nustatymo ar vaiko paėmimo iš nesaugios aplinkos metu, bet ir bendra situacija šeimoje, nustatomas vaiko ryšio su tėvais stiprumas, santykių pobūdis, išklausoma

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje *W. M. M. v. I. R.*, Nr. *3K-3-444/2014*;

¹⁰⁷ Klaipėdos apygardos teismas. 2019 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo motinos išdavimo, suinteresuotas asmuo – A. S., Nr. *e2s-854-613/2019*;

vaiko nuomonė bei priimamas sprendimas, kuris geriausiai atitiktų vaiko interesus. Toks aiškinimas atitinka ir CK normas, nustatančias vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą pagrindus. CK 3.254 str. trečiame punkte, nustatančiame laikinosios globos (rūpybos) nustatymo (kartu ir vaiko paėmimo iš atstovų) pagrindus nurodyta, jog laikinoji globa vaikui nustatoma, kai tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, netinkamai auklėja, naudoja smurtą arba kitaip piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui.¹⁰⁸ Loginė ir lingvistinė šios normos analizė leidžia daryti išvadą, jog normoje išvardintos aplinkybės turi būti tęstinio, o ne vienkartinio pobūdžio - sunku įsivaizduoti vienkartinį nesirūpinimą, nesidomėjimą vaiku, netinkamą auklėjimą, todėl interpretuotina, jog ir kylantis pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui turėtų būti tęstinio (pasikartojančio), o ne vienkartinio pobūdžio aplinkybė. Taip pat, šią autoriaus poziciją, jog teismas sprenddamas dėl leidimo paimiti vaiką iš atstovų suteikimo, turėtų vertinti bendrą vaiko situaciją šeimoje, o ne tik esamą situaciją grėsmės lygio nustatymo momentu, galima pagrįsti ir EŽTT praktika, kurioje ne kartą buvo suformuluota taisyklė, jog šeimos išskyrimas yra išimtinė priemonė ir, kaip išskirtinai rimtas apribojimas, turi būti pagrįstas pakankamais ir svariais argumentais, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus¹⁰⁹.

Atskirai verta aptarti itin didelio visuomenės dėmesio sulaukusią bylą, kurioje Kauno apygardos teismas sprendė ar apylinkės teismas teisėtai išdavė leidimą paimiti vaikus iš jų atstovų pagal įstatymą¹¹⁰. Pirmos instancijos teismas nustatė, jog vaikų motina kelia vaikams tiesioginį pavojų – smurtauja (buvo pastebėta mušanti vaiką, medicininės apžiūros metu ant vaiko kūno rasta mėlynė). Apylinkės teismas padarė išvadą, kad dėl nepilnamečiams vaikams kilusio antro grėsmės lygio, vaikų tėvams naudojant netinkamas vaikų auklėjimo priemones, vaikai pagrįstai buvo paimiti iš įstatyminių atstovų, todėl išdavė leidimą paimiti vaikus. Apeliacinio skundo pareiškėjų (vaiko tėvų) pagrindinis apeliacinio skundo argumentas buvo, jog vaiko drausminimas neturėtų būti laikoma smurtavimu. Vaikų motina neslėpė, jog norėdama parodyti, kad vaiko elgesys yra neleistinas ji pliaukštelėjo vaikui, tačiau, jos įsitikinimu, lengvas pliaukštelėjimas negali būti

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262, 3.254 str. 3 p.;

¹⁰⁹ Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 10 d. sprendimas *Pontes prieš Portugaliją*, byloje Nr. 19544/09;

¹¹⁰ Kauno apygardos teismas. 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paimiti vaikus iš tėvų ar kitų jų atstovų pagal įstatymą išdavimo, suinteresuoti asmenys: E. K., G. K., Nr. e2S-2128-221/2018;

prilyginamas mušimui. Apeliaciniame skunde buvo nurodyta, jog „paprastai tokio amžiaus vaikas dar neįsisavina žodinės informacijos, todėl mūsų kultūroje priimta savo veiksmais rodyti, koks vaiko elgesys yra nepriimtinas. VTAS ir teismas motinos veiksmus vertina kaip smurtavimą prieš sūnų, tačiau nei VTAS pareigūnai, pildydami dokumentų formas, nei teismas, vertindamas motinos veikslių pobūdį, nenurodė, kodėl iki šiol visuomenėje plačiai taikomas elgesys staiga pradedamas vertinti kaip smurtavimas. VTAS ir teismui manant, kad iki šiol plačiai taikomi vaikų drausminimo metodai tapo draudžiami, jie turėtų nurodyti konkrečias teisės normas, draudžiančias konkrečius drausminimo metodus.“¹¹¹ Nepaisant šių argumentų, apeliacinės instancijos teismas apylinkės teismo sprendimą paliko nepakeistą. Kauno apygardos teismas konstatavo, jog Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad fizinė bausmė – vaiko drausminimas, kai fizinis veiksmas naudojamas fiziniam skausmui, net ir nedideliame, sukelti ar fiziškai kankinti vaiką arba pažeminti jo garbę ir (ar) orumą. Pagal to paties įstatymo 24 straipsnio 3 dalį vaiką, vengiantį atlikti savo pareigas ar pažeidžiantį kitų asmenų teises ir laisves, vaiko tėvai, vaiko atstovai pagal įstatymą arba kiti už vaiko priežiūrą atsakingi asmenys gali tinkamai drausminti, išskyrus fizines bausmes ar kitas smurto formas. Vadovaujantis šiomis teisės normomis, teismas padarė išvadą, kad fizinės bausmės, kaip vaiko drausminimo, auklėjimo priemonės, draudimas yra įtvirtintas įstatyme, jos laikytinos tam tikra smurto prieš vaiką forma, todėl suinteresuoti asmenys atskirajame skunde nepagrįstai teigė, jog motinos veiksmuose, kuriais ji siekė sudrausminti sūnų, nebuvo nieko neleistino ir mūsų visuomenėje nepriimtino. Apeliacinės instancijos teismas akcentavo, jog užfiksuotas smurto atvejis nebuvo pavienis smurto epizodas šeimoje – vaikas nurodė, jog ji, ir brolis „gauna rykštelę“, „rykštelę duoda“ ir tėtis, ir mama, kai „gauna rykštelę“, ji verkia, abu tėvai taip pat neslėpė, kad drausmindami vaikus jie taiko fizines bausmes ir laiko tai normaliu vaikų drausminimo ir auklėjimo būdu. Įvertinęs šias aplinkybes apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai sprendė, kad grėsmės vaikams lygio nustatymo metu susidariusios aplinkybės leido spręsti apie kilusį realų pavojų vaikų fiziniame, protiniame, dvasiniame, doroviniame vystymuisi ir saugumui, vaikų tėvams naudojant netinkamas vaikų auklėjimo priemones, todėl buvo pagrindas išduoti teismo leidimą paaimti vaikus iš atstovų pagal įstatymą. Magistro darbo autorius taip pat laikosi nuomonės, kad teismai pagrįstai išdavė leidimą paaimti vaiką iš tėvų. Svarbu tai, kad buvo įvertinta, jog fizinės bausmės šeimoje „auklėjant“ vaikus buvo

¹¹¹ Kauno apygardos teismas. 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paaimti vaikus iš tėvų ar kitų jų atstovų pagal įstatymą išdavimo, suinteresuoti asmenys: E. K., G. K., Nr. e2S-2128-221/2018;

naudojamos nuolat, tai leidžia daryti išvadą, jog gyvenant su tėvais, kilo pavojus vaikų fizinei bei psichologinei sveikatai ir saugumui, o tai atitinka CK 3.254 straipsnio 3 punkte įvirtintą vaiko paėmimo iš jo atstovų pagal įstatymą sąlygą. Pagrindžiant šią poziciją, verta prisiminti ir EŽTT sprendimą, kuriame buvo konstatuota, jog nacionaliniai teismai teisėtai apribojo religinėje bendruomenėje gyvenančių tėvų valdžią vaikų atžvilgiu, nes šie drausminant vaikus naudojo fizines bausmes (vaikai buvo „auklėjami“ mušant juos lazda).¹¹² Vertinant tėvų argumentus, jog „mūsų kultūroje priimta savo veiksmais rodyti, koks vaiko elgesys yra nepriimtinas“ ir tai, jog „visuomenėje plačiai taikomas elgesys“ neturėtų būti laikomas smurtu, sutiktina, jog vaiko drausminimas naudojant fizines bausmes, deja, bet vis dar yra sąlyginai dažnas reiškinys Lietuvoje, tačiau tai nereiškia, jog tokį elgesį reikia toleruoti, atvirkščiai – tai signalizuoja esant problemą vaikų auklėjimo kultūroje ir tradicijose ir norint apsaugoti vaikų saugumą, sveikatą ir teisėtus interesus, būtina šią problemą spręsti. Fizinių bausmių ir visų formų smurto uždraudimas įstatyminiu lygmeniu yra vienas iš šios problemų sprendimo būdų, o vaikų paėmimas, nustačius vaiko atstovų smurtinį elgesį, atlieka kelias funkcijas: 1) apsaugo vaikus nuo smurto; 2) sudaro terpę atstovams kokybiškai priimti valstybės teikiamą pagalbą ir efektyviai pakeisti vaikų auklėjimo įpročius; 3) efektyviai veikia prevenciškai, visuomenėje ugdydamas nesmurtinę vaikų auklėjimo kultūrą.

Prieš tai nagrinėto teismo sprendimo¹¹³ bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo kritikai, teigia, jog fizinių bausmių taikymas, sukeltiant vaikui nežymų skausmą, neturėtų būti laikoma smurtu ir neturėtų sudaryti pagrindo vaiko paėmimui iš jo atstovų pagal įstatymą. Šios pozicijos šalininkai, savo nuomonę grindžia tuo, jog nežymaus skausmo sukėlimas vaikui (pavyzdžiui, sudavus per sėdmenis), nesukelia realaus pavojaus vaiko sveikatai ir saugumui. Magistro darbo rašymo metu, Seime yra užregistruotas Pasiūlymas Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo projektui, kuriame siūloma nustatyti, jog tik galintis sukelti reikšmingą žalą vaiko sveikatai ir gyvybei pavojus būtų laikomas pagrindu vaiko apsaugos poreikiui nustatyti¹¹⁴. Darbo autoriaus nuomone, siūlomas reglamentavimas, pažeistų vaiko teises ir interesus, nes legalizuotų smurtą prieš vaiką (nors

¹¹² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. kovo 22 d. sprendimas *Wetjen ir kiti v. Vokietija* byloje Nr. 68125/14;

¹¹³ Kauno apygardos teismas. 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paimti vaikus iš tėvų ar kitų jų atstovų pagal įstatymą išdavimo, suinteresuoti asmenys: E. K., G. K., Nr. e2S-2128-221/2018;

¹¹⁴ 2019 m. vasario 21 d. Pasiūlymas Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIIP-3034(3), 9 p.;

ir nekeltantį reikšmingos žalos vaiko sveikatai). Visų pirma, bet koks smurtas ir skausmo sukėlimas žmogui yra draudžiamas baudžiamuoju įstatymu¹¹⁵, todėl legalizavus reikšmingos žalos nedarantį smurtą prieš vaiką, šis būtų diskriminuojamas pilnamečių asmenų atžvilgiu. Visų antra, „reikšminga žala vaiko sveikatai ir gyvybei“ yra labai subjektyvus vertinimo matas ir visiškai vertinamojo pobūdžio kategorija, todėl kyla klausimas, kokiais kriterijais remiantis reikėtų vertinti ar vaiko atžvilgiu atliekami veiksmai kelia reikšmingą žalą vaiko sveikatai. Vienintelis šiuo metu galiojantis teisės aktas, kuriuo, matyt, būtų galima remtis vertinant žalos sveikatai reikšmingumą yra Vyriausybės nutarimas dėl sveikatos sutrikdymo masto¹¹⁶ – kuriame sveikatos sutrikdymai skirstomi į sunkų, nesunkų ir nežymų. Tokiu atveju, ar tai reikštų, jog tik sunkiai sutrikdžius vaiko sveikatą (suluošinamas kai prarandama daugiau nei 30 proc. darbingumo) atsirastų vaiko apsaugos poreikis? Vertinant reikšmingą žalą vaiko gyvybei taip pat kyla problemų - kaip derėtų atskirti reikšmingą žalą vaiko gyvybei nuo nereikšmingos? Ar išvis galima vertinti žalos gyvybei reikšmingumą? Visų trečia, Europos Parlamento tyrimų tarnybos 2014 m., atliktos analizės “Smurtas prieš vaikus Europos Sąjungoje”¹¹⁷ duomenimis, 2014 m. Lietuva buvo pirmoje visoje Europos sąjungoje pagal smurtinių vaikų mirčių skaičių šimtui tūkstančių gyventojų (10 smurtinių vaikų mirčių 100-tui tūkstančių gyv.; ES vidurkis – 4 smurtinės mirtys 100-tui tūkstančių gyv.), taip pat Lietuva 2014 m. buvo pirma Europos Sąjungoje ir pagal vaikų savižudybių skaičių šimtui tūkstančių gyventojų (9 vaikų savižudybės 100-tui tūkstančių gyv.; ES vidurkis – 3 vaikų savižudybės 100-tui tūkstančių gyv.). Taigi Lietuvos padėtis, atsispindėjusi šiose statistikose, reikalavo apčiuopiamų rezultatų duodančių sprendimų vaiko teisių apsaugos srityje, vienas iš tokių sprendimų ir buvo visiškas smurto prieš vaikus uždraudimas įstatyminiu lygmeniu, neskirstant smurto į reikšmingai žalingą ar nereikšmingai žalingą. Tokio reglamentavimo pasekmė atsispindi ir statistiniuose duomenyse – 2018 m. buvo pirmieji metai per visa nepriklausomos Lietuvos istoriją, kuomet nežuvo nė vienas vaikas nuo smurto artimoje aplinkoje (palyginimui, 2017

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741, 140 str.;

¹¹⁶ Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. V-298/158/A1-8, *Valstybės žinios*, 2003-05-30, Nr. 52-2357;

¹¹⁷ Europos Parlamento tyrimų tarnyba. *Violence towards children in the EU. November 2014 – PE 542.139*, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/542139/EPRS_IDA\(2014\)542139_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/542139/EPRS_IDA(2014)542139_EN.pdf)>;

m. Lietuvoje žuvo 6 vaikai dėl smurto artimoje aplinkoje)¹¹⁸. Apibendrinant išdėstytus argumentus, galima teigti, kad žalos vaiko sveikatai ir gyvybei skirstymas į reikšmingą ir nereikšmingą:

- 1) pažeistų vaiko teises, nes diskriminuotų vaiką pilnamečio asmens atžvilgiu;
- 2) būtų sunkiai įgyvendinamas, nes problematiška objektyviai įvertinti žalos vaiko sveikatai ir gyvybei reikšmingumą;
- 3) griežtas ir vienareikšmiškas smurto prieš vaiką neuždraudimas nepadėtų efektyviai plėtoti nesmurtinio auklėjimo kultūros šalyje.

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *2018 m. smurto statistika*, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <[https://socmin.v.lt/uploads/socmin/documents/files/2018%2012%2005%20SADM%20smurto%20statistika_lentele_06\(1\).pdf](https://socmin.v.lt/uploads/socmin/documents/files/2018%2012%2005%20SADM%20smurto%20statistika_lentele_06(1).pdf)>.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Valstybė į privatų šeimos gyvenimą turėtų įsikišti tik išskirtiniais atvejais, o vaiko teisių apsaugos priemonės, kai vaikas yra atskiriamas nuo tėvų turėtų būti taikomos tik kaip *ultima ratio* priemonė, kai nėra galimybių kitais būdais apginti vaiką nuo jo interesus pažeidžiančio tėvų veikimo ar neveikimo. Sprendžiant tėvų valdžios ribojimo klausimą, pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas – vaiko interesų užtikrinimui, t.y., sveikos ir saugios aplinkos kuri atitinka individualius vaiko poreikius, bei kurioje augant yra sudaromos galimybės įgyvendinti vaiko teises garantuotas teisės aktuose, užtikrinimas.
2. CK įtvirtinta, jog vaikas atskiriamas nuo tėvų, kai šie nesugeba tinkamai pasirūpinti juo, dėl objektyviai susiklosčiusių aplinkybių, tačiau nėra paaiškinama kaip derėtų suprasti „objektyvių aplinkybių“ sąvoką. Tam kad konstatuoti objektyvių aplinkybių buvimą, kurios sudaro pagrindą atskirti vaiką nuo tėvų, būtina nustatyti šių sąlygų visumą: 1) aplinkybės, dėl kurių tėvai nesugeba tinkamai užtikrinti vaiko interesų, atsirado ne dėl kaltų tėvų veiksmų vaiko atžvilgiu; 2) dėl šių aplinkybių tėvai nesugeba tinkamai rūpintis vaiku, užtikrinti normalią vaiko raidą, vaiko interesus bei saugią aplinką; 3) pagrįsta tikėtis, jog ateityje aplinkybės, dėl kurių tėvai nesugeba tinkamai užtikrinti vaiko interesų, ar jų keliami neigiami padariniai, išnyks ar sumažės ir tėvai ateityje sugebės pilnavertiškai įgyvendinti savo tėvų valdžią; 4) vaikų interesų neįmanoma užtikrinti, teikiant valstybės pagalbą tėvams, neatskiriant vaikų nuo jų.
3. Lietuvos teismai formuoja praktiką, jog taikant laikiną tėvų valdžios apribojimą, neturėtų būti nustatomas konkretus apribojimo taikymo terminas. Toks teisės aiškinimas sąlygoja laikino bei neterminuoto tėvų valdžios apribojimų supanašėjimą, nes tiek neterminuoto tiek laikino tėvų valdžios apribojimo trukmė tampa priklausoma nuo vieno ir to paties faktoriaus – pakitusio tėvų elgesio. Visgi, atitinkamas teisės aiškinimas, nelemia laikino bei neterminuoto tėvų valdžios apribojimų tapatumo, nes išlieka pagrindinis šių tėvų valdžios apribojimo formų skirtumas – tai, jog neterminuoto tėvų valdžios apribojimo atveju, vaikas gali būti įvaikintas, be atskiro tėvų sutikimo, o tai yra itin griežta, bei esminę reikšmę turinti sankcija, kuri aiškiai atskiria šias dvi tėvų valdžios ribojimo formas, pabrėžiant, jog neterminuotas tėvų valdžios apribojimas turėtų būti taikomas tik kaip *ultima ratio* priemonė.

4. Jei vaikas išreiškia norą gyventi su tėvu, dėl kurio valdžios ribojimo yra sprendžiamas klausimas, teismai turėtų taikyti laikiną tėvų valdžios apribojimą, nes, aplinkybė, jog laikinas valdžios apribojimas turėtų būti nustatomas nesusiejant jo su konkrečiu terminu, lemia iš esmės, tokią pačią vaiko interesų apsaugą, kaip ir neterminuotas tėvų valdžios apribojimas, bet leidžia išvengti neigiamos įtakos vaikui, galimo įvaikinimo, prieš vaiko valią, atveju.
5. Neaiški Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme vartojamos sąvokos „vaiko garbės ir (ar) orumo pažeidimas“ apimtis, jos vertinimas yra paliekamas subjektyviam VTAIT darbuotojo suvokimui, todėl taip yra sukuriama teisinio netikrumo situacija. Ši problema galėtų būti išsprendžiama Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nurodant vaiko garbės ir (ar) orumo pažeidimo sąvokos apibrėžimą arba įtvirtinant kriterijus, kuriais remiantis būtų galima nustatyti šios vaiko teisės pažeidimą;
6. Teismai sprenddami dėl leidimo paimiti vaiką iš atstovų pagal įstatymą, vertina ar pagrįstai buvo nustatytas antrasis grėsmės lygis vaikui, tai yra, ar grėsmės vaikui lygio nustatymo metu susidariusios aplinkybės pagrįstai leido spręsti apie kilusį realų pavojų vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui. Autoriaus nuomone, vaiko interesus geriau atitiktų situacija, kai sprendžiant dėl leidimo paimiti vaiką iš atstovų suteikimo, būtų vertinama ne tik situacija esanti grėsmės lygio nustatymo ar vaiko paėmimo iš nesaugios aplinkos metu, bet ir bendra situacija šeimoje, nustatomas vaiko ryšio su tėvais stiprumas, santykių pobūdis, išklausa vaiko nuomonė bei leidimas paimiti vaiką iš šeimos duodamas tik tada, kai augant su atstovais pagal įstatymą, nuolat (t.y. pasikartojančiais atvejais) kyla pavojus vaiko sveikatai ir saugumui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

Lietuvos teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014;
- 2) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741;
- 3) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262;
- 4) Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996-04-12, Nr. 33-807. *Nauja redakcija nuo 2018-07-01: Nr. XIII-643, 2017-09-28, paskelbta TAR 2017-10-10, i. k. 2017-16087*;
- 5) Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. V-298/158/A1-8, *Valstybės žinios*, 2003-05-30, Nr. 52-2357;
- 6) Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaiko lygio nustatymo tvarko aprašas (su priedais), patvirtintas Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. gegužės 21 d. įsakymu Nr. A1-221. *TAR*, 2018-05-22, Nr. 8180;

Tarptautinės teisės aktai:

- 1) 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987;
- 2) Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501;

Specialieji šaltiniai:

- 1) BAKANAS, Algimantas, et al., Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002;
- 2) MIKELĖNAS, Valentinas. Šeimos teisė. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2009;
- 3) SAGATYS, Gediminas. Vaiko atskyrimas nuo tėvų ir alternatyvioji globa Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2003, t. 41(33).
- 4) SAGATYS, Gediminas. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*, 2002, t. 33(25);
- 5) KILKELLY, Ursula. *The Child and the European Convention on Human Rights*. Hampshire: Ashgate Publishers, 1999;

- 6) VAN BUEREN, Geraldine. *Childhood Abused: Protecting Children Against Torture, Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment and Punishment*. Dartmouth Pub Co, 1999;
- 7) VAN BUEREN, Geraldine. *Child Rights in Europe: Convergence and Divergence in Judicial Protection*. Council of Europe, 2007;
- 8) VAN DIJK, Peter, et al. *Theory and Practice and the European Convention on Human Rights*. Hague: Kluwer Law International, 1998;

Lietuvos teismų praktika:

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje A.R. v. R.R., Nr. 3K-3-735/2002;
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje F.B. v. V.M., Nr. 3K-3-1423/2002;
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje D.Č v. R.Č., Nr. 3K-3-1136/2003;
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje A. A. v. I. F., Č.(Č.) F., Nr. 3K-3-530/2006;
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje D.P. v. A.P., Nr. 3K-3-544/2008;
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. V. D. (M.), A. D., Nr. 3K-3-95/2009;
- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjų kolegija. 2013 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje N.V. v. L.S., Nr. 3K-7-114/2013;
- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. spalio 17 d. nutartis civilinėje byloje W. M. M. v. I. R., Nr. 3K-3-444/2014;
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje (duomenys neskelbtini) rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyriaus v. S. ir V., Nr. 3K-3-310-915/2015;
- 10) Kauno apygardos teismas. 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paimiti vaikus iš tėvų ar kitų jų atstovų pagal įstatymą išdavimo, suinteresuoti asmenys: E. K., G. K., Nr. e2S-2128-221/2018;
- 11) Šiaulių apygardos teismas. 2018 m. rugsėjo 11 d. nutartis civilinėje byloje dėl teismo leidimo paimiti vaiką iš jo tėvų išdavimo, suinteresuoti asmenys – I. B. ir K. M., .Nr. e2S-721-357/2018;

- 12) Vilniaus apygardos teismas. 2018 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *ėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo tėvų išdavimo, suinteresuoti asmenys* – A. K., A. K., Švenčionėlių socialinių paslaugų centras., Nr. e2S-2817-803/2018;
- 13) Klaipėdos apygardos teismas. 2019 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje *dėl teismo leidimo paimti vaiką iš jo motinos išdavimo, suinteresuotas asmuo* – A. S., Nr. e2s-854-613/2019;
- 14) Šiaulių apylinkės teismas. 2017 m. gegužės 30 d. sprendimas civilinėje byloje *Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. A. S., A. B. ir Ž. T.*, Nr. 2-543-907/2017;
- 15) Anykščių rajono apylinkės teismas. 2017 m. liepos 27 d. sprendimas civilinėje byloje *Anykščių rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. J. T.*, Nr. 2-335-913/2017;
- 16) Šiaulių apylinkės teismas. 2017 m. rugsėjo 27 d. sprendimas civilinėje byloje *Šiaulių miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. N. S., G. S.*, Nr. 2-4966-650/2017;
- 17) Kauno apylinkės teismas. 2017 m. spalio 9 d. sprendimas civilinėje byloje *Kauno apygardos prokuratūra v. E. T., R. T., M. L.*, Nr. E2-9414-950/2017;
- 18) Plungės apylinkės teismas. 2018 m. birželio 12 d. sprendimas civilinėje byloje *Plungės rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. S. S., Ž. J., S. S.*, Nr. e2-887-669/2018;
- 19) Vilniaus apylinkės teismas. 2018 m. liepos 4 d. sprendimas civilinėje byloje *Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius v. A. M. ir L. R.*, Nr. E2-638-1045/2018;
- 20) Plungės apylinkės teismas. 2018 m. liepos 9 d. sprendimas civilinėje byloje *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos v. A. U., V. U.*, Nr. 2-2255-995/2018;
- 21) Tauragės apylinkės teismas. 2018 m. rugsėjo 12 d. sprendimas civilinėje byloje *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos v. I. R.*, Nr. e2-3434-439/2018;
- 22) Telšių apylinkės teismas. 2018 m. spalio 19 d. sprendimas civilinėje byloje *Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos v. I. R.* Nr. e2-3434-439/2018;
- 23) Klaipėdos apylinkės teismas. 2018 m. lapkričio 19 d. sprendimas civilinėje byloje *Valstybinės vaikų teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos*

ir darbo ministerijos Klaipėdos apskrities vaiko teisių apsaugos skyrius Klaipėdos rajono savivaldybėje v. D. P., Nr. E2-9134-1025/2018;

- 24) Tauragės apylinkės teismas. 2018 m. lapkričio 23 d. sprendimas civilinėje byloje Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Tauragės apskrities Vaiko teisių apsaugos skyrius v. J. B., Nr. e2-4878-220/2018;

EŽTT praktika:

- 1) Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. spalio 30 d. sprendimas *Olsson v. Švedija* byloje Nr. 13441/87;
- 2) Europos Žmogaus Teisių Teismo 1994 m. rugsėjo 23 d. sprendimas *Hokkanen. v. Suomija*, byloje Nr. 19823/92;
- 3) Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. rugpjūčio 7 d. sprendimas *Johansen v. Norway* byloje Nr. 17383/90;
- 4) Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. birželio 27 d. sprendimas *Nuutinen v. Suomija* byloje Nr. 32842/96;
- 5) Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 13 d. sprendimas *Scozzari ir Giunta prieš Italiją*, byloje Nr. 39221/98;
- 6) Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 26 d. sprendimas *Kutzner v. Germany* byloje Nr. 46544/99;
- 7) Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 26 d. sprendimas *Wallova ir Walla v. Čekija*, byloje Nr. 23848/04;
- 8) Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. balandžio 10 d. sprendimas *Pontes prieš Portugaliją*, byloje Nr. 19544/09;
- 9) Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. birželio 18 d. sprendimas *R.M.S. v. Ispanija*, byloje Nr. 28775/12;
- 10) Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. kovo 22 d. sprendimas *Wetjen ir kiti v. Vokietija* byloje Nr. 68125/14;

Travaux préparatoires:

- 1) Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo Nr. XIII-643 įstatymo projekto, 2018 lapkričio 23 d.;

- 2) Pasiūlymas Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIIIIP-3034(3), užregistruotas 2019 m. vasario 21 d.;
- 3) Pasiūlymas Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIIIIP-3034(3), užregistruotas 2019 m. kovo 14 d.;

Elektroniniai dokumentai:

- 1) Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas. *Bendrieji komentarai* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, 2018 [žiūrėta 2019 m. sausio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/uploads/structure/docs/485_a5eebb22a7f392edf2d7634481bb46b5.pdf>;
- 2) Europos Parlamento tyrimų tarnyba. *Violence towards children in the EU. November 2014 – PE 542.139*, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga internete: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/542139/EP_RS_IDA\(2014\)542139_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/542139/EP_RS_IDA(2014)542139_EN.pdf)>;
- 3) Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. *2018 m. smurto statistika*, [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <[https://socmin.v.lt/uploads/socmin/documents/files/2018%2012%2005%20SADM%20smurto%20statistika_lentele_06\(1\).pdf](https://socmin.v.lt/uploads/socmin/documents/files/2018%2012%2005%20SADM%20smurto%20statistika_lentele_06(1).pdf)>.

SANTRAUKA

Europos žmogaus teisių ir Vaiko teisių konvencijos užtikrina šeimos gyvenimo gerbimą ir saugo šeimą nuo neleistino kišimosi į jos gyvenimą, tačiau kai tėvai netinkamai įgyvendina tėvų valdžią ir taip pažeidžia teisės aktų saugomus vaiko interesams, valstybės institucijos turi teisę ir pareigą ginti vaiko teises, ir jei yra būtina, riboti tėvų valdžią, atskiriant (plačiąja prasme) vaikus nuo tėvų. Magistro darbe atliekama, Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje įtvirtintų, tėvų valdžią ribojančių vaiko teisių apsaugos priemonių analizė, didžiausią dėmesį skiriant šių priemonių taikymo pagrindams. Pasikeitęs vaiko teisių apsaugos reglamentavimas sukėlė didelį visuomenės susidomėjimą vaiko teisių apsaugos tema ir atskleidė, jog egzistuoja plati įvairovė nuomonių ir požiūrių dėl tėvų valdžios ribojimo teorinių bei praktinio taikymo aspektų, todėl darbe atliekama analizė yra itin aktuali.

Darbe tiriamos vaiko atskyrimo nuo tėvų, tėvų valdžios apribojimo bei vaikų paėmimo iš atstovų pagal įstatymą institutų sampratos bei šių vaiko teisių apsaugos priemonių taikymo pagrindai. Taip pat atliekama ir visom tėvų valdžią ribojančiom vaiko teisių apsaugos priemonėm bendrų taikymo pagrindų bei principų analizė.

Analizė atliekama tiek teoriniame tiek praktiniame lygmenyje, tiriant teisės aktuose įvirtintą reglamentavimą bei Lietuvos Respublikos nacionalinių ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Didžiausias dėmesys yra skiriamas probleminiams tėvų valdžią ribojančių vaiko teisių apsaugos priemonių reglamentavimo bei praktinio taikymo klausimams, siekiant atrasti ir pasiūlyti problemų sprendimo būdus.

SUMMARY

Child's Separation from Parents and Restriction of Parental Authority Basis Analysis

The respect for the family's life and its protection from the unauthorized interference is guaranteed in the European Convention on Human Rights and in the Convention on the Rights of the Child but when the parents fail to properly exercise parental authority and thus violate the child's legitimate interests, the national authorities have the right and duty to protect the rights of the child and if it is necessary to restrict parental authority by separating (in the broad sense) child from its parents. The analysis of children's right protection measures which restricts the parental authority, is carried out focusing on the basis of the application of these measures. The changes in the regulation of the protection of the rights of the child has raised public's awareness on the protection of the rights of the child and revealed that there is a wide variety of viewpoints and attitudes regarding the theoretical and practical aspects the restriction of parental authority, therefore the analysis carried out in the thesis is exceptionally relevant.

The Master thesis analyses the concept and basis of child's separation from parents, restriction of parental authority and taking a child from his or her legal representatives. It also analyses general basis for all the child's rights protection measures restricting parental authority.

The analysis is carried out both at the theoretical and practical level, examining the regulation enacted in legal acts as well as the case law of the national courts of the Republic of Lithuania and European Court of Human Rights. In order to identify and to offer solutions to the existing problems, the biggest focus is on the problematic aspects of the regulation and practical application of child's rights protection measures that restrict parental authority.